

Technická univerzita v Liberci
Fakulta pedagogická

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2007

Tomáš Jansa

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Sociální práce

Studijní obor: Penitenciární péče

Kód oboru: 7502R023

Název bakalářské práce:

VLIV RODINY NA KRIMINALITU MLADISTVÝCH

THE FAMILY IMPACT ON JUVENILE DELINQUENCY

Autor: **Podpis autora:** _____

Tomáš Jansa
Jáchymovská 261/44
460 10 Liberec

Vedoucí práce: PhDr. Václav Mitáš

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
81	4	9	9	29	1 + 1 CD

CD obsahuje **celé** znění bakalářské práce.

V Liberci dne:30.4.2007

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení: Tomáš Jansa
Adresa: Jáchymovská 261/44, 460 10 Liberec

Studijní program: Sociální práce
Studijní obor: Penitenciární péče
Kód oboru: 7502R023

Název práce: VLIV RODINY NA KRIMINALITU
MLADISTVÝCH

Název práce v angličtině: THE FAMILY IMPACT ON JUVENILE
DELINQUENCY

Vedoucí práce: Mgr. Václav Mitáš

Termín odevzdání práce: 30. 04. 2007

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

.....
vedoucí bakalářské práce

.....
.....
děkan FP TUL

vedoucí katedry

Zadání převzal (student): Tomáš Jansa

Datum: 28. 01. 2006

Podpis studenta:

.....

Cíl práce:

Zjištění a analýza vlivů rodiny na kriminalitu mladistvých.

Základní literatura:

JEDLIČKA, R., et al.. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. 1.vyd. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A.. *Mládež a delikvence: [možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže]*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-05-9.

SOCHŮREK, J. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie*. 1. vyd. I. díl. Úvod do sociální patologie, sociálně patologické skupiny. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. Studijní texty pro distanční studium. ISBN 80-7083-494-3.

SOCHŮREK, J. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie*. 1. vyd. II. díl. Sociálně patologické jevy. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2001. Studijní texty pro distanční studium. ISBN 80-7083-495-1.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3 vyd. rozš. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 30. 4. 2007

Podpis:

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Václavu Mitášovi za trpělivost a cenné rady, které přispěly k jejímu zdárnému dokončení.

Název bakalářské práce: Vliv rodiny na kriminalitu mladistvých

Název bakalářské práce: The Family Impact on Juvenile Delinquency

Jméno a příjmení autora: Tomáš Jansa

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2007

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Václav Mitáš

Resumé:

Bakalářská práce se zabývala problematikou vlivu sociálních aspektů na kriminalitu mladistvých delikventů. Práce postihovala zejména vlivy rodiny a její možné souvislosti s kriminalitou mladistvých delikventů. Blíže byly popsány i typické projevy kriminálního chování u dospívající mládeže. Cílem bakalářské práce bylo zejména zhodnocení role působení sociálních vlivů, zejména pak vlivu rodiny, na kriminální chování mladistvých delikventů. Práci tvořily dvě stěžejní oblasti, a to část teoretická a část praktická. Obsah teoretické části je popsán výše, praktická část se zabývala analýzou sociálních dat mladistvých delikventů umístěných v průběhu čtyř let (2003-2006) ve Vazební věznici Liberec se zaměřením na rodinné prostředí. Za přínos práce s ohledem na řešenou problematiku bylo možné považovat využitelnost pro preventivní sociální práci s mládeží a jejich rodinami a pro odbornou práci s mladistvými, umístěnými v zařízeních penitenciární péče.

Klíčová slova: mladistvý, kriminalita mladistvých, rodina, normalita, prostředí, rizikové faktory

Název bakalářské práce: Vliv rodiny na kriminalitu mladistvých

Název bakalářské práce: The Family Impact on Juvenile Delinquency

Jméno a příjmení autora: Tomáš Jansa

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2007

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Václav Mitáš

Summary:

This bachelor work deals with the impacts of social aspects on juvenile delinquency. The thesis covers in particular the family effects and their possible relation to the crime rate of juvenile offenders. The most typical crime behaviour patterns in distressed adolescents are described. The aim of the bachelor work was especially the evaluation of social effects, and particularly of the family impact on delinquents' crime behaviour. There are two crucial parts, which the bachelor work consists of: the theoretical and the practical one. While the content of the theoretical part is mentioned above, the practical part deals with the analysis of social data on delinquents, placed between 2003 and 2006 in Liberec Remand Prison, and focusing on their family environment. The contribution of this work, with respect of the problems mentioned, consists in its usability in the field of preventive social-work with young people and their families, and in the area of specialized treatment programmes for juvenile offenders placed in Custody facilities.

Keywords: juvenile, juvenile and young adult delinquency, family, norms, environment, risk factors

OBSAH

1 Úvod	10
2 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU	12
2.1 Kriminalita mladistvých v kontextu společnosti	12
2.1.1 Dělení kriminality	13
2.1.2 Stav kriminality v ČR	16
2.2 Vymezení mladistvých pachatelů.....	20
2.2.1 Sankce ukládané mladistvým pachatelům	21
2.2.2 Specifika kriminality mladistvých	22
2.2.3 Příčiny delikventního chování mladistvých.....	24
2.2.4 Proces socializace.....	26
2.2.5 Poruchy socializace.....	28
2.2.6 Faktory ovlivňující kriminalitu mladistvých	29
2.2.7 Rizikové faktory	29
2.2.8 Ochranné faktory	30
2.2.9 Další faktory ovlivňující kriminalitu mladistvých	32
2.2.10 Vlivy rodiny na kriminalitu mladistvých.....	35
2.2.11 Pojetí normy	38
2.2.12 Pojetí normality v rámci rodiny	39
2.3 Pojetí rodiny	41
2.3.1 Historický kontext rodiny	41
2.3.2 Role v současné rodině.....	42
2.3.3 Vymezení rodiny.....	44
2.3.4 Funkce rodiny	45
2.3.5 Funkčnost rodiny	46
2.3.6 Zdravé a optimální rodiny	48
2.3.7 Průměrné a dysfunkční rodiny.....	49
2.3.8 Vlivy rozchodů a rozvodů rodičů na děti	52
2.3.9 Vnímání rozchodu	52
2.3.10 Vlivy rozvodu na děti	53
2.4 Kazuistika mladistvého delikventa.....	57
2.5 Závěrem	58
3 PRAKTICKÁ ČÁST	60
3.1 Cíl praktické části.....	60
3.1.1 Stanovení předpokladů průzkumu	60
3.2 Použité metody práce	60
3.3 Popis zkoumaného vzorku.....	61
3.4 Získaná data a jejich interpretace	62
3.4.1 Věkové složení mladistvých delikventů.....	62
3.4.2 Rodinné zázemí mladistvých delikventů	64
3.4.3 Výchové prostředí mladistvých delikventů	66
3.4.4 Dosažená úroveň vzdělání rodičů	67
3.4.5 Pracovní zařazení rodičů.....	68
3.4.6 Vzdělanostní úroveň mladistvých delikventů	71
3.4.7 Projevy predelikventního chování	73
3.4.8 Kriminální faktory v rodině mladistvých delikventů.....	74
4 Závěr.....	76
5 Navrhovaná opatření	77
6 Seznam použitých zdrojů	79

1 Úvod

Tématem kriminality mládeže se do současné doby zabývalo již nespočet odborníků, ale i pro média je tato problematika velmi přitažlivá, neboť poutá pozornost velké části veřejnosti. Většina z nás vnímá abnormality způsobené dětmi a mladistvými jako něco nenormálního, nepřírozeného, protože „naše“ děti přeci něco takového nedělají, jsou zvědavé a hravé a mají úplně jiné zájmy, jsou tu proto, aby nám (rodičům) přinášely radost. Z tohoto důvodu se jen neradi smiřujeme s tím, že se děti dopustily něčeho pro nás těžko pochopitelného. Velmi výraznou úlohu zde sehrává i mnohdy uměle vytvořený mediální obraz, který je výsledkem komercializace médií, ať už jsou to televize, tisk, ale dnes i běžně dostupný a používaný internet.

Tato práce se zabývá problematikou mladistvých delikventů a problémů s tím spojených. Podstatnou část práce jsme věnovaly sociálním vlivům, které působí na rozvoj jejich osobnosti a z této oblasti jsme se zaměřili na zejména na primární socializační činitel, kterým je rodina mladistvých delikventů. Ta jako první formuje osobnost člověka a dle našeho názoru má významný vliv na následné vnímání a přijímání ostatních sociálních vlivů, kterými jsou zejména různé instituce (škola), vrstevnické skupiny, prostředí, ale i výše zmíněná masmédiá. Přikláníme se k názoru, že tyto nejdůležitější vlivy se navzájem prolínají a postupně v ontogenezi vývoje jednotlivce na sebe některé i navazují. Nelze však přesně vyspecifikovat co je tou hlavní příčinou, která nastartovala delikventní dráhu mladistvého. Můžeme však konstatovat, že většinou je tou příčinou kombinace několika vlivů najednou.

V bakalářské práci se zabýváme i vlivy vnitřními, tedy osobnostními a i zde nemůžeme jednoznačně říci, které z vnitřních vlivů převládají nad účinky jiných. Člověk jako bytost je pojímán v bio-psycho-sociální jednotě a v této symbióze se prolínají i vlivy, které na něj působí.

Věková skupina mladistvých je specifickou kategorií, která se liší od ostatních vývojových stádií zejména svou bouřlivostí a rychlostí, kterými se rozvíjí. Dalším specifikem je hledání identity a potřeba

osamostatňování se. V tomto období prochází jedinec i množstvím specifických změn nejen vývojových, ale i změny institucionální (ukončení povinné školní docházky) a prostředí s novým kolektivem, novou vrstevnickou skupinou. V teoretické části jsme popsali i tyto vlivy, které jsou zejména v tomto období podstatné.

Při uchopování tématu jsme se potýkali s problémem, který vliv je podstatnější, důležitější, kterému věnovat více prostoru, a který nevynechat. V naší práci jsme se podstatnou část věnovali problematice rodiny a kriminalitě mladistvých delikventů. S ohledem na rozsah práce však zastáváme názor, že každý z vnějších nebo vnitřních vlivů by zasluhoval samostatné rozpracování tématu, tak aby bylo možné zachytit veškeré náležitosti související s danou problematikou.

2 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU

2.1 Kriminalita mladistvých v kontextu společnosti

Kriminalita a další sociálně patologické jevy jsou součástí života lidí ve společnosti. Podle Marešové (1996) tyto jevy velmi úzce souvisejí se stavem společnosti, citlivě reagují na společenské změny, problémy a způsoby jejich řešení a současně lze z jejich popisu a hodnocení usuzovat na kvalitu společnosti, jejich regulativů i na další možný vývoj.

I když se lidé, zaměstnaní v jiných než forezních disciplínách, s kriminalitou a dalšími sociálně patologickými jevy často osobně nesetkávají, jsou jim mnohokrát v průběhu každého dne předkládány masmédií, a tak většina lidí středního věku tuto kulisu už příliš nevnímá. Toto tvrzení však neplatí o lidech starých a o dětech a mladistvých. Děti a mladiství vzhledem k osobnostní i sociální nezralosti obvykle projevují zvědavost, touhu po bližším poznání těchto jevů a snahu začlenit se jejich poznáním do světa dospělých, do kterého podle jejich mínění nezbytně patří.

Rozsah prorůstání sociálně patologických jevů do chování dětí a mládeže je závislý na kvalitě vnitřních regulativů chování (záleží především na kvalitě socializačního procesu v rodině, škole a nejbližším sociálním okolí), na kvalitě vnějších regulativů - tj. fungování kontroly formální (prováděné školou, policií, justicí, výchovnými zařízeními apod.) i neformální (prováděné členy rodiny a blízkými osobami) a na sociální situaci ve společnosti.

Z tohoto pohledu je současná situace kriminality mládeže a jejího podílu na dalších sociálně patologických jevech - prostituci, hazardních hrách, narkomanii, alkoholismu, rasismu, členství v závadových partách a problémových sektách apod. - značným společenským problémem a zralá na radikální společenská řešení včetně důraznějších preventivních opatření.

Významné změny v této oblasti přinesl zákon č. 218/2003 Sb., zavádějící nový systém opatření, která by měla mít význam zejména

preventivní a výchovný, represe je zde pojímána jako jedno z možných opatření, které je použito spíše v případech, kdy předchozí preventivní a výchovná opatření nevedou k nápravě nebo by k této nápravě nebyla vhodná.

Definovat kriminalitu lze různými způsoby a těchto definic existuje velmi mnoho, pro názornost uveďme např. tuto: „*negativní společensko-historicky podmíněný jev tvořený souhrnem jednání, jehož důsledkem je trestná činnost*“ (Pešatová, 2003, s. 15).

2.1.1 Dělení kriminality

V ČR se vychází ze statistik, které vytvářejí orgány činné v trestním řízení, tedy policejní statistiky a soudní statistiky, které se však odlišují ve struktuře. Např. v **policejních statistikách** jsou vykazovány jednotlivé kategorie souvisejících trestných činů (jako hospodářské, násilné, majtkové, apod.). V **soudních statistikách** je kladen důraz zejména na to, v jakém stádiu trestního řízení se pachatel nachází (např. stíhané osoby, obžalované, souzené, odsouzené, apod.).

Obecně můžeme kriminalitu rozdělovat např. podle Novotného a kol. (2001, s. 40):

- **kriminalita zjevná (registrovaná)** – získané informace o kriminalitě prostřednictvím statistických údajů (tj. ta, která vyšla najevo a byla evidována v oficiálních statistikách)
- **kriminalita skrytá (latentní)** – kriminalita, o které se orgány činné v trestním řízení nedozví a nemůže být tudíž registrována v oficiálních statistikách
- **kriminalita skutečná** – pokud by byl výčet obou kriminalit úplný – tedy kriminalita zjevná i skrytá

V této souvislosti ještě autoři zmiňují tzv. černá a šedá čísla, kde „černá čísla“ představují trestnou činnost, o které se orgány činné v trestním řízení nedozvěděly a „šedá čísla“ jsou tr. skutky, o kterých se sice dozvěděly, avšak nepodařilo se jim vypátrat pachatele těchto skutků.

Míru latentní kriminality ovlivňuje řada faktorů. Mezi nejvýznamnější z nich patří zejména intenzita formální a neformální kontroly, tolerance poškozených a úroveň právního vědomí občanů. Míra latentní kriminality se také liší u jednotlivých trestných činů, a to zejména podle míry jejich závažnosti. Obecně platí, že u závažnějších trestných činů je míra latence menší, ale záleží zde i např. na obtížnosti odhalování (odhalení některých trestných činů je snadnější). Např. u vražd je vyslovována domněnka nižší míry latence, naopak např. u trestného činu úplatkářství je mnohem vyšší, neboť je zde společný zájem obou stran – tedy podplácejícího i podplaceného, apod. Vyšší míra latence je i u některých trestných činů, kde mohou na straně poškozeného existovat nějaké zábrany ve vztahu k oznámení (např. u tr. činů se sexuálním podtextem, domácí násilí, apod.).

Oficiálním pramenem informací o registrované kriminalitě jsou zejména oficiální **statistiky kriminality**. Vedle existuje i tzv. „neoficiální“ zdroj, který se sumarizuje z údajů o větším počtu sledovaných jednotek v průběhu kriminologického výzkumu – tzv. výzkumná statistika.

Je však třeba brát v potaz, že tento statistický obraz zjevné kriminality může být deformován řadou vlivů.

Jedním z vlivů zkreslujících statistické údaje o kriminalitě jsou legislativní změny (ale i amnestie) v průběhu sběru dat pro statistické údaje. Novotný a kol. (2001, s. 46) zde zdůrazňuje, že *„usuzovat na stav a strukturu kriminality v příslušném intervalu lze jen tehdy, pokud nenastala změna trestního práva, způsobilá sama o sobě vyvolat pohyb statistických dat“*. Tento případný pohyb statistických dat se však projevuje až s určitým zpožděním.

Mezi další vliv zkreslující statistické údaje lze zahrnout změny v trestní politice, a to podle toho, v jakém období je kladen jaký důraz na postih kriminality a jednotlivých trestných činů. Například v předchozím komunistickém režimu socialistického Československa byl trestný čin rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví mnohem přísněji postihován než např. trestný čin krádeže, apod.

Velmi záleží také na způsobu statistického vykazování, které může ovlivňovat statistické údaje o kriminalitě především po stránce kvantitativní.

Zajímavý článek s názvem „Zločinů ubývá a ekonomové vědí proč“ vyšel autoru Marku Hudemovi (Hospodářské noviny), který zde uvádí údaje o sestupném trendu kriminality v posledních pěti letech a policie opět uvedla nový údaj o tom, že kriminalita v roce 2006 zase klesla o 2,2 procenta a tento trend má i nadále pokračovat i přesto, že vše nasvědčuje tomu, že kriminalita by měla stoupat, neboť policie je neefektivní a prohnílá – nicméně opak je pravdou. Vysvětlení dle tohoto autora nabízejí ekonomové, kdy např. podle L. Duška z pražského ekonomického institutu CERGE *„ubývá zločinů prostě proto, že v populaci klesá počet mužů ve věku od 15 do 35 let“* (Dušek, publikováno In.: Hudema, 2006, www.hn.ihned dne 21.2.2006). V tomto věkovém rozmezí se spáchá nejvíce trestné činnosti, proto se nabízí výklad, že pokud těchto lidí ubude, tak se sníží i kriminalita. Dušek dále uvádí, že *„po roce 2010 Husákoví děti překročí třicítku a zároveň se projeví pokles porodnosti ze začátku devadesátých let.“* (Dušek, publikováno In.: Hudema, 2006, www.hn.ihned dne 21.2.2006).

Citace z článku Marka Hudemy „Zločinů ubývá a ekonomové vědí proč“ publikováno In.: www.hn.ihned dne 21.2.2006:

„Jde o aplikaci myšlenky mladého chicagského ekonoma Stevena D. Levitta. Ten hledal vysvětlení pro velký pokles zločinnosti ve Spojených státech v 90. letech. A nakonec našel neobvyklou odpověď: pokles způsobil rozsudek Nejvyššího soudu Roe versus Wade z roku 1973, který legalizoval potraty. Narodilo se tak méně dětí, a tudíž v 90. letech bylo méně mladých lidí. Navíc se nenarodili ti, kteří by měli největší šanci stát se potenciálními kriminálníky. Na potraty šly hlavně ženy, které by se o své děti nedokázaly řádně postarat. Tedy bez stálého partnera, chudé, nezletilé a málo vzdělané.

Zcela opačný vývoj nastal například v Rumunsku, kde v roce 1966 tehdejší komunistický diktátor Nicolae Ceaușescu zakázal potraty a nařídil zvýšit porodnost bez ohledu na materiální podmínky rodin. O dvacet jedna let později se to odrazilo nejen ve zvýšené kriminalitě, ale také v pádu Ceaușeska. V

revoluci proti němu hráli podstatnou roli mladí lidé. Za důvěryhodnou označuje tuto teorii i Karel Bačkovský z odboru bezpečnostní politiky Ministerstva vnitra“. (Hudema, 2006, publikováno In.: www.hn.ihned dne 21. 2. 2006).

V České republice kriminální statistika zahrnuje údaje formálních instancí kontroly kriminality – policie, státní zastupitelství, soudy a vězeňství. Tato statistika není dosud organizačně a metodicky sjednocena. Statistické údaje o kriminalitě se dostávají navenek z různých institucionálních sfér – Policejní prezidium ČR, Ministerstvo spravedlnosti ČR a Generální ředitelství Vězeňské služby ČR. (Novotný a kol., 2001, s. 46-48).

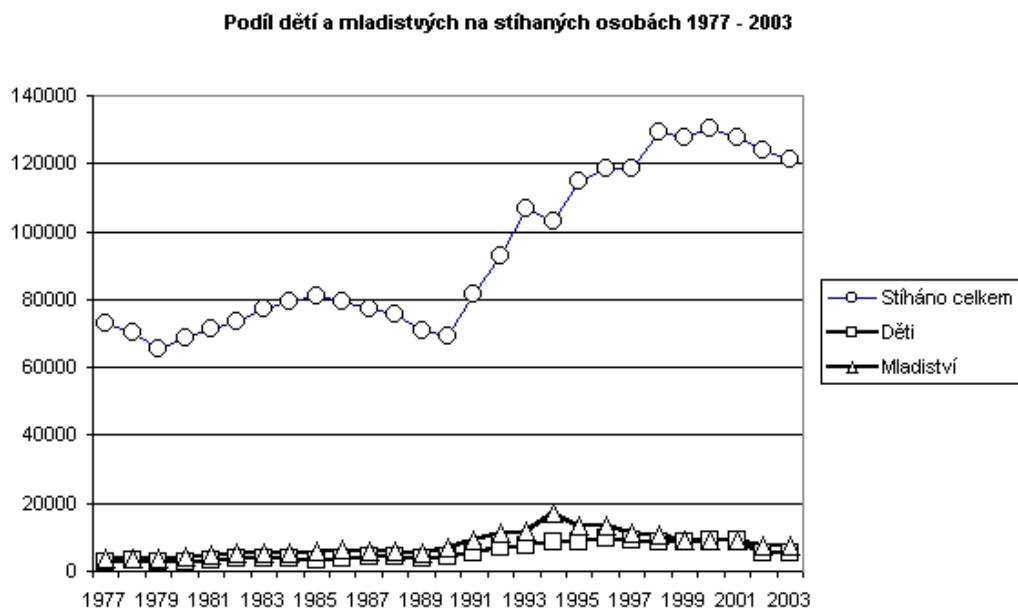
2.1.2 Stav kriminality v ČR

Stav kriminality je dán počtem registrovaných trestních jednání (vyjadřuje se absolutními čísly-rozsah kriminality; nebo indexy - úroveň nebo intenzita kriminality).

V roce 2006 bylo v **ČR** registrováno celkem **336.446 trestných činů a 122.753 stíhaných a vyšetřovaných osob**. Pro porovnání bylo v roce 2005 registrováno celkem 344.060 trestných činů a 121.511 stíhaných a vyšetřovaných osob. Z tohoto celkového počtu trestních skutků bylo **v roce 2006 v ČR** registrováno celkem **7.605 spáchaných skutků**, kterých se **dopustili mladiství pachatelé**, z toho bylo **stíháno a vyšetřováno celkem 5.808 mladistvých**. Pro porovnání v roce 2005 bylo v ČR zaregistrováno celkem 7.614 skutků spáchaných mladistvými pachateli a z toho bylo stíháno a vyšetřováno 5.654 mladistvých. Pro zajímavost uvedeme ještě celkový počet spáchaných skutků dětmi (1-17 let), který v roce 2006 v ČR činil 10.272 skutků a stíháno a vyšetřováno bylo celkem 8.835 dětí.

Pro přehlednost uvádíme graf podílu mladistvých na stíhaných osobách v letech 1977-2003 (zdroj MVČR).

Obrázek č.1 (zdroj: Ministerstvo vnitra ČR)

Co se týká našeho regionu, tedy **Libereckého kraje**, tak zde bylo **v roce 2006** registrováno celkem **14.778 trestných činů** a **stíháno a vyšetřováno** bylo celkem **7.282 osob**. Pro porovnání v roce 2005 bylo registrováno v Libereckém kraji celkem 15.047 trestných činů a stíháno a vyšetřováno bylo celkem 6.795 osob. **V roce 2006** bylo **mladistvími pachateli v Libereckém kraji** spácháno celkem **446 skutků** a **stíháno a vyšetřováno** bylo celkem **372 mladistvých**. Opět pro porovnání uvedeme statistiku z roku 2005, kdy bylo v Libereckém kraji spácháno celkem 450 skutků mladistvími pachateli a stíháno a vyšetřováno bylo celkem 303 mladistvých. Pro zajímavost uvádíme ještě celkový počet spáchaných skutků dětmi (1-17 let) v Libereckém kraji v roce 2006, který činil 572 skutků a stíháno a vyšetřováno bylo celkem 526 dětí (1-17 let).

Obrázek č.2 (zdroj Ministerstvo vnitra ČR)

Pokud se budeme zabývat **strukturou kriminality**, tak v tomto ohledu byla u mladistvých pachatelů v největší míře zastoupena **majetková kriminalita** a z této nejvíce trestné činy krádeže. Dále byla v největší míře u mladistvých pachatelů zastoupena **ostatní kriminalita**, ze které nejvíce vyčnívají trestné činy výtržnictví, maření úředního rozhodnutí a nedovolená výroba a distribuce omamných látek a jedů. Další nejvíce zastoupenou skupinou byly u mladistvých pachatelů **násilné trestné činy** a zde nejvíce vyčnívají trestné činy loupeže, úmyslného ublížení na zdraví a vydírání. Pro zajímavost v roce 2006 byly v ČR spáchány celkem čtyři vraždy mladistvými pachateli a jedna vražda nezletilým pachatelem (z toho ani jedna v Libereckém kraji). Pro porovnání např. v roce 2005 byly spáchány dvě vraždy mladistvými pachateli a jedna nezletilcem (opět ani jedna v Libereckém kraji). Poměrně četný výskyt trestného činu vraždy se objevil v roce 2004, kdy bylo spácháno celkem 12 trestných činů vraždy mladistvými pachateli a 4 vraždy nezletilými pachateli. (zdroj Ministerstvo vnitra ČR In.: <http://www.mvcr.cz/statistiky/kriminalita.html>, publikováno dne 18.2.2006)

Dalším specifikem kriminality je její **dynamika**, neboli její vývoj a umožňuje pohled na kriminalitu jako na proces. „*Charakterizují ji změny vývojové křivky registrované kriminality či jejích složek (vyjádřené opět absolutními čísly nebo indexy) za určité časové období*“ (Novotný a kol. 2001, s. 56).

2.2 Vymezení mladistvých pachatelů

Pro potřeby této práce se budeme důsledněji věnovat skupině osob **mladistvých pachatelů**, kteří jsou dle platné legislativy vymezováni jako osoby, které dovršily patnáctý rok věku, avšak nepřekročily osmnáctý rok věku. Dle právní literatury je takto jasně vymezena skupina osob mladistvých pachatelů, kteří jsou trestně odpovědní za své jednání. Tato problematika je však od mnoha autorů (především pedagogů a psychologů) pojímána více komplexně a je mnohdy popisována a řazena dohromady s dětskou delikvencí a kriminalitou. Z praxe můžeme potvrdit, že mnoho dětských delikventů, vykazujících poruchy chování různého charakteru, pokračuje ve svém delikventním jednání poměrně dlouho i v dospělém věku.

Jako **delikvence mladistvých** jsou vymezovány projevy disociálního, asociálního a antisociálního chování mladistvých. **Kriminalitou mladistvých** rozumíme provinění, kterého se dopustí mladistvý pachatel (jedná se o trestný čin nebo o čin jinak trestný). Stávající právní úprava upravuje pojem „**čin jinak trestný**“ jako čin, kterého se dopustila osoba, která v době spáchání tohoto skutku nebyla trestně odpovědná, jelikož nedovršila patnáctý rok věku. Naproti tomu platná legislativa umožňuje trestně stíhat pachatele, kteří v době spáchání skutku dovršili patnáctý rok věku a tento čin je zde označován jako **provinění**. Z tohoto legislativního výrazu je zřejmé, že sankce ukládané mladistvým jsou odlišně posuzované od dospělých pachatelů a jiné a mírnější jsou i ukládané postihy. Ty jsou ukládány zejména s ohledem na vývojové zvláštnosti této kategorie pachatelů, s důrazem na preventivní a výchovný efekt ukládaných sankcí.

V posledních letech byla v české republice poměrně diskutovanou otázkou problematika snížení věku trestní odpovědnosti pachatelů trestných činů, a to **posunutím věkové hranice trestní odpovědnosti** na čtrnáct let. Domníváme se však, že samotné snížení této věkové hranice odpovědnosti neřeší podstatu vzniku delikvence a kriminality u dětských pachatelů a na výraznější snížení kriminality by pravděpodobně neměla

vhodný efekt. Každopádně je to otázka do diskusí, kterou je třeba se i v budoucnu zabývat jako jednou z mnoha dalších věcí, které je třeba řešit v souvislosti s přijímáním účinných opatření ve vztahu k omezování vzniku dětské kriminality.

Osobnost mladistvého delikventa je obtížné přesně vymezovat. Různí autoři se však shodují v tom, že u mladistvých pachatelů je nutné rozlišovat zejména to, zda se jedná o **výjimečné selhání** nebo o **opakované selhávání**. Např. Matoušek zde rozlišuje termíny „jednorázové akty a nebo stálý delikventní způsob života“ Matoušek (2003, s. 46), „nahodilost nebo opakovanost“ vymezuje v tomto ohledu Mařádek (2005, s. 160). Další autor používá pro tyto pachatele termíny „chronický pachatel nebo mladistvý delikvent“ (Čírtková, 2003, s. 48-59). Bohužel v anamnézách vazebně stíhaných osob mladistvých pachatelů se setkáváme téměř vždy s problematikou opakovaného selhávání, a to mnohdy již od útlého věku.

2.2.1 Sankce ukládané mladistvým pachatelům

Platné legislativní vymezení ukládá sankce za provinění mladistvým pachatelům, kteří dosáhli v době spáchání skutku věku patnácti let a splňují také rozumovou a mravní vyspělost. Tato „potrestání“ jsou v souladu s vývojovými odlišnostmi této kategorie pachatelů a zaměřují se zejména na souhrn výchovných, ochranných a trestních opatření.

Druhy opatření dle platné legislativy (Zákon Parlamentu České republiky č. 218/2003 Sb):

výchovná opatření:

- dohled probačního úředníka,
- probační program,
- výchovné povinnosti,
- výchovná omezení,
- napomenutí s výstrahou.

ochranná opatření:

- ochranné léčení,
- zabrání věci,
- ochranná výchova.

Druhy trestních opatření:

- obecně prospěšné práce,
- peněžitá opatření,
- peněžitá opatření s podmíněným odkladem výkonu,
- propadnutí věci,
- zákaz činnosti,
- vyhoštění,
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení),
- odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem,
- odnětí svobody nepodmíněně.

2.2.2 Specifika kriminality mladistvých

Z různě dostupných materiálů (např. MVČR, www.mvcr.cz, 2004) je zřejmé, že **kriminalita mladistvých** má svá **specifika**, která jsou charakteristická zejména tím, že trestná činnost je páchána převážně ve skupinách a bývá doprovázena mnohdy zbytečným a bezúčelným ničením majetku. V posledních letech je však více zaznamenávána i zvýšená kvalifikovanost u některých mladistvých pachatelů (zejména recidivujících), a to zejména u majetkové trestné činnosti, což je určitý posun oproti minulosti, kdy byla trestná činnost páchaná mladistvými spíše nahodilá a bez přípravy. Také se v některých případech v jejich jednání objevuje větší promyšlenost, zdokonaluje se příprava k trestnému činu, snaží se i předem zajistit alibi. Dalšími znaky, které se v jednání této skupiny delikventů objevují, jsou větší brutalita a neúměrné násilí.

Alkohol a drogy jsou dalším problémem, který stále ve větší míře charakterizuje trestnou činnost mladistvých, kdy mnoho trestných činů (v některých regionech je to i většina – např. Praha) je spácháno po předchozím požití alkoholu nebo drogy (In.: www.mvcr.cz, 2004, publikováno dne 18.2.2007). Mezi významné startovací faktory kriminálního jednání mladistvých patří zejména nízké riziko odhalení a potrestání, snadnost spáchání trestného činu a vysoká pravděpodobnost zisku.

Poměrně velký podíl na celkové kriminalitě dětí mají také jedinci z rizikové kriminogenní skupiny dětí umístěných v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, kteří však toto rozhodnutí nerespektují a dopouští se četných útěků, při kterých páchají i rozsáhlou trestnou činnost /Ministerstvo vnitra ČR např. uvádí, že v roce 2003 byl jejich podíl na spáchané trestné činnosti 20% (in. www.mvcr.cz, 2004, publikováno dne 18.2.2007). Dále pak uvádí, že roste zejména počet násilných trestných činů, a to zejména trestných činů loupeží – 87 v roce 2000 a 313 v roce 2003/. Domníváme se však, že tyto statistiky nemusejí být ukazatelem trvalého vzestupného trendu této struktury kriminality jako takové, ale mohou být i souhrou různých jiných dalších ukazatelů a faktorů.

Zajímavý kriminologický průzkum provedl v roce 2002 Institut pro kriminologii a sociální prevenci na vybraných okresních státních zastupitelstvích, který probíhal v průběhu jednoho roku z nápadu kriminality mladistvých pachatelů. Z tohoto průzkumu vyplynulo, že *„jen malá část mladistvých pachatelů se dopouští závažné trestné činnosti, převažující většina se dopouští méně závažných trestných činů, dominují trestné činy majetkové povahy s nižší mírou způsobené škody (pouze 8 % pachatelů získalo svou trestnou činností kořist vyšší než 25 000 Kč); mezi pachateli převažují chlapci (poměr 9:1); trestná činnost je většinou páchaná ve skupině. Značné škody jsou způsobeny násilným a neodborným jednáním, kterým se pachatelé odcizovaných věcí zmocňují. V době páchaní trestné činnosti byl každý pátý mladistvý žákem základního – v převažující většině zvláštního – školství, více než čtvrtina*

pachatelů byla bez zaměstnání“ (in. www.mvcr.cz, 2004, publikováno dne 18.2.2007).

2.2.3 Příčiny delikventního chování mladistvých

Průzkumy snažící se o objasnění příčin kriminality se datují už od konce 19.století, výzkumy zaměřené výhradně na kriminalitu nezletilých jsou mladšího data. Ve světě s nimi bylo započato až po druhé světové válce. I tyto výzkumy však, podle Štípka (1987), navazovaly na dřívější názory a byly zaměřovány na činitele dvojího druhu.

První skupinu tvoří faktory **endogenní** neboli **vnitřní**, spojené přímo s osobou pachatele, týkající se jeho osobnosti - „vězící v pachateli“ a druhou skupinu tvoří faktory **exogenní** neboli **vnější**, existující „vně pachatele“ - oblast společenská a sociální týkající se jeho prostředí, tzn. kde žije, bydlí a s kým komunikuje. Tyto příčiny ovlivňují proces socializace jedince i jeho schopnost přijímat obecně uznávané normy a vzory chování..

U některých jedinců, kteří vykazují problémové chování již od základní školy, jsou častými poruchami chování zneužívání alkoholu, drog, záškoláctví a trestná činnost. Tyto problémy se velmi často objevují v anamnézách mladistvých delikventů. Samozřejmě nesmíme zapomínat ani na příčiny, a ty lze ve většině případů spatřovat především v rodině, jako primární sociální instituci, která má velmi významný vliv na utváření osobnosti, a to především v prvních letech života (ať už v kladném nebo záporném smyslu). Samozřejmostí je, že tento vliv ve většině případů přetrvává po celou dobu vývoje jedince do dospělosti, a někdy i po celý život, avšak od určitého věku se k vlivu rodinu přidávají i jiné vlivy, a to především působení dalších společenských institucí (škola, kamarádi, vrstevnické skupiny, atd.), které mohou ve své podstatě znásobovat některé pozitivní, ale i negativní zkušenosti, návyky, dovednosti, postoje, apod.

Z četných kriminologických výzkumů a ze zkušeností odborníků vyzvaly tzv. prediktory delikventního chování u pachatelů trestné činnosti,

kteří vykazují společné znaky sociálních charakteristik a zkušeností předurčujících do značné míry jejich asociální vývoj. Mezi nejčtenější patří zejména dysfunkční rodina, změna opatrovnických vztahů v dětství a dospívání (zejména ústavní výchovná péče), neomluvené absence ve škole, problémy v zaměstnání, nízký sociální statut, sociální a kulturní vyloučení, nestrukturovaný volný čas trávený především mimo rodinu a s vrstevníky, poruchy chování a nezvládnutelnost, snížený intelekt, drogová a alkoholová závislost a extrémistické postoje, apod.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci v letech 1997-1998 potvrdil, že *„dětští a mladiství delikventi se rekrutují z rodin s kriminální zátěží, z rodin rozvrácených a sociálně a kulturně desintegrováných“* (in. www.mvcr.cz, 2004, publikováno dne 19.2.2007). Jako agresivnější, méně ovladatelnou a zodpovědnou, s menší mírou sebekritičnosti a odolnosti proti stresu hodnotí delikventní mládež odborníci, kteří s ní přicházejí do styku.

Nezanedbatelný vliv má na mládež a její formování i rychlost kulturních a sociálních změn probíhajících v České republice. Problematická je i identifikace těchto jedinců s nevhodnými vzory, postoji a chováním, normy a hodnoty, které jsou v dnešní době velmi proměnlivé. Důsledkem destability proto může být stres a nejistota, která může vyvolávat klamné zdání, že vše je dovoleno a může s sebou přinášet mnoho sociálně patologických důsledků.

Mezi osobnostní dispozice, které předurčují ke konfliktním projevům, patří především: nižší úroveň rozumových schopností, citová nevyrovnanost, popudlivost, nedostatek sebevědomí, sklony nekriticky přijímat cizí názory, zvýšená agresivita, snaha svalovat vinu na jiné a nedostatek vůle.

Mezi sociální faktory patří rodina, vrstevnické skupiny, etnický původ a širší sociální prostředí.

Postupné odpoutávání se od rodiny a přimykání ke skupině vrstevníků je ve většině případů normálním procesem v ontogenezi osobnosti člověka (nejintenzivněji v období adolescence). V malé skupině, jakou je

vrstevnická skupina, se jedinec často snáze než v rodině učí vzájemné adaptabilitě, vytváří si vlastní hodnotový svět a zvyká si podřizovat se společným cílům. Pozitivní nebo negativní charakter tohoto procesu závisí na tom, zda je parta orientována delikventně nebo nedelikventně, neboť mladiství se dopouštějí trestné činnosti nejčastěji v partě vrstevníků. Žebříčky hodnot těchto skupin jsou značně rozdílné od všeobecně uznávaných hodnot normální společnosti.

Kriminalitu lze obecně charakterizovat jako negativní společenský jev, který vznikl na určitém stupni vývoje lidské společnosti. Kriminalita mládeže jako součást kriminality vůbec je negativní sociální jev charakterizovaný porušováním právního řádu, jehož subjekty jsou mladí lidé. Zahrnuje především trestnou činnost, které se dopouští kategorie mladistvých (věk 15 - 18 let). Běžně se však do kriminality mládeže zahrnuje i dětská kriminalita (nezletilci do 15-ti let) a kriminalita mladých dospělých (věk 18 – 24-26 let)někdy se uvádí i vyšší věková hranice. Kriminalita mládeže má svá specifika, která jsou zdůvodněna věkovými zvláštnostmi somatického a psychického vývoje, neukončeným vývojem morálním, sociální nezralostí mladých jedinců atd. Na podkladě těchto zvláštností se někteří mladí lidé dostávají do nejrůznějších konfliktů vnitřních i vnějších a krizových situací, jež nedokáží správně řešit a dopouštějí se protispolečenského jednání.

2.2.4 Proces socializace

Jedná se o **proces začleňování jedince do společnosti**. Probíhá pravděpodobně nejintenzivněji v období od dětství do rané dospělosti, avšak většina autorů se přiklání k názoru, že se jedná o **proces celoživotní**, který je ukončen až smrtí jedince. Jedná se o složitou a pluralitní záležitost, kterou se zabývá vícero vědních oborů. Například pohled psychologický klade důraz na utváření lidské osobnosti a psychiky (Kraus, Poláčková, 2001, s. 54.) Sociologický pohled je zaměřen na člověka jako sociální bytost, kterou se stává teprve postupně. V pedagogice je v rámci socializace důležitý proces výchovného působení

jako záměrného a cílevědomého působení na člověka v kontextu se začleňováním do společnosti.

Celoživotní vývoj utváření jedince (socializace) probíhá ve styku se sociálním okolím, a to především **v rodině jako primárním socializačním prvkem**. Úkolem rodiny je naučit dítě schopnostem zorientovat se v prostředí, ve kterém se pohybuje. **Utváření osobnosti** probíhá také ve vrstevnických skupinách, ve škole, vliv však mají i masmédia a práce. Výsledkem socializace je **sociabilita** jako schopnost umět být společenský a umět se „chovat“ a „jednat“ ve společnosti. **Osobnost** je pojímána jako sociální rozměr člověka (Hroncová, Emmerová, 2004, s. 68). Člověk se stává osobností díky své účasti v procesu činnosti na společenských vztazích, tedy prostřednictvím socializace. V sociologickém pojetí je tedy osobnost výsledkem procesu socializace.

Hroncová, Emmerová (2004, s. 70-71) dělí socializaci na fázi přípravnou a fázi realizační. **V přípravné fázi** dochází zejména:

- *„k osvojování řeči jako důležitého komunikačního nástroje*
- *k interiorizaci společenských hodnot a norem chování do individua (osvojování si tzv. „morálního kodexu“ své sociální skupiny*
- *k akulturaci (osvojování si kulturního dědictví duchovní a materiální povahy)*
- *k učení se společenským rolím (manželská, rodičovská, profesionální, občanská...)*
- *k navazování sociálních kontaktů s jinými skupinami apod.“*
Hroncová, Emmerová (2004, s. 70)

V realizační fázi se postupně přebírají a plní společenské role, a tím dochází i k nabývání společenské zralosti člověka.

2.2.5 Poruchy socializace

Jednou z podmínek **socializace** je i **osvojení základních pravidel společnosti**, norem a určitých vzorců chování. Každá rodina je jednotkou, která je neopakovatelná a jedinečná. Vytváří specifické prostředí, ve kterém se utváří vlastní normy a způsoby chování. Jedinec za určitých okolností musí přijmout i pravidla stanovená danou společností a do jisté míry se přizpůsobit ostatním. V případech, kdy tomu tak není, dochází k porušování sociálních norem a tím k defektní socializaci jedince.

Porušování společenských norem je v odborné literatuře některými autory označováno jako disociální, asociální a antisociální chování.

- **disociální chování** jedná se o projevy „*chování společensky nepřizpůsobivé, nepřiměřené, bez výrazné nenávisti*“ (Hartl, 2004, s. 212). Je považováno za společensky nepříliš závažné jen mírně se vymykající běžným sociálním normám. V některých případech se může jednat i o vývojová specifika (negativismus, období vzdoru, nekázeň apod.).
- **asociální chování** může mít podobu „*nespolečenského chování, resp. jednání, které neodpovídá mravním normám dané společnosti, nedosahuje však ještě úrovně ničení společenských hodno jako u chování antisociálního, vandalismu aj.*“ (Hartl, 2004, s. 212). V těchto případech jde většinou o jednání, které má za následek poškozování jednice samotného. Můžeme sem řadit např. útěky z domu, záškoláctví, negativismus v jednání s lidmi, alkoholismus a jiné toxikomanie apod.
- **antisociální chování** je nejzávažnější formou porušení společenských norem a vykazuje znaky „*uvědomovaného protispolečenského chování kriminálního charakteru, zahrnující veškeré protispolečenské jednání dané trestním řádem společnosti*“ (Hartl, 2004, s. 212). Zde již jde o úmyslné poškozování společnosti a překračování společenských norem ve formě trestného činu nebo přestupku.

2.2.6 Faktory ovlivňující kriminalitu mladistvých

Beinart a kol. ve svém výzkumu asociálního chování a kriminality mládeže (In. Kyriacou, 2005, s. 134) uvádí sedmnáct rizikových a pět ochranných faktorů trestné činnosti, které vyplynuly z analýz dlouhodobých studií. Tyto **rizikové faktory**, podle tohoto autora, podléhaly především změnám v závislosti na prostředí, v němž byly testovány. Naproti tomu **ochranné faktory** působily pozitivně i na děti vyrůstající v nevhodných podmínkách, a které byly vystaveny značnému riziku.

2.2.7 Rizikové faktory

Mezi **rizikové faktory** v této souvislosti autor uvádí:

- *Rodina* – špatná péče a disciplína v rodině – rodinný konflikt – rodinná minulost problémového chování – souhlasný postoj/souhlasný vztah rodičů k problémovému chování – nízký příjem a špatné bydlení.
- *Škola* – špatný prospěch od nástupu do školy – agresivní chování včetně šikany – nízká odpovědnost, záškoláctví – narušování chodu školy.
- *Společenství* – narušování a přehlížení společenství přátel – přítomnost drog – znepřátelené susedské vztahy – vysoká nestálost a nedostatek susedského porozumění.
- *Jednotlivci, přátelé a vrstevníci* – odcizenost a nedostatek společenské odpovědnosti – omluvný postoj k problémovému chování – raný nástup problémového chování – zatažení přátel do problémového chování.

2.2.8 Ochranné faktory

Mezi **ochranné faktory** autor řadí:

Silné vazby s rodinou, přáteli a učiteli – zdravé standardy nastavené rodiči, učiteli a vedoucími zájmových kroužků – příležitost zapojit se do rodinného života, školních a zájmových aktivit – společenské a studijní dovednosti umožňující zapojení do těchto aktivit – schvalování a prosazování pozitivního chování.

Pro srovnání uvedeme **typické poruchy chování** předcházející spáchání trestného činu, jak je uvádí Netík (1991). In.: Sochůrek (2002, s. 17):

- v období **pubescence** (11-15 let) – kontakty s policií, záškoláctví, toulky, návštěvy restaurací, konzumace alkoholu a soustavné kouření.
- Pro období **adolescence** (od 15 let po spáchání deliktu) – toulky, záškoláctví, absence, časté návštěvy restaurací, projevenou fyzickou agresi, kriminální infekce v rodině a vrstevnických vztazích, nezodpovědný sex, problémy v pracovní sféře (konflikty, nedisciplinovanost apod.).

Je zřejmé, že u obou autorů můžeme nezávisle na sobě shledat mnoho společných rizikových znaků, které se objevují v anamnézách mladistvých delikventů.

Vágnerová (2003, s. 42) uvádí u mladistvých **motivace nežádoucího chování**:

- Potřeba stimulace – představuje náhradní formu potřebného vzrušení, které dítě nedokáže uspokojit jinak. Děti nebo mladiství se prostě nedokáží zabavit jiným, sociálně-přijatelným způsobem, vyhledávají extrémny, často z pocitů nudy.
- Potřeba citové jistoty a bezpečí – kdy dítě zpravidla nemá kvalitní citové vztahy v rodině a přimkne se k náhradnímu, často

patologickému vzoru. Tím může být asociální kamarád či parta. Jedná se o jakési volání o pomoc, kdy dítě nebo mladistvý touží po ocenění, uznání, často jen po dostatku pozornosti. V případě přimknutí se k nevhodné partě přejímá její normy, je partou uznáván a hledá v ní chybějící citové zázemí.

- Potřeba seberealizace – znamená obtížnost dosáhnout ocenění a úspěchu v jiných oblastech (např. ve sportu, dostatek koníčků, zájmů). Dítě nebo mladistvého pak vede k seberealizaci jiným směrem, mnohdy společensky nežádoucím. Potřeba být oceněn, pochválen, potřeba získat určitou prestiž. V případě asociálního zaměření skupiny může chování překročit společností stanovené normy a sklouznout v chování delikventní.
- Potřeba úniku z aktuálně tíživé, ohrožující situace – kdy se jedinec, často nevědomě, chová takovým nepřijatelným způsobem, jakoby volal o pomoc.
- Potřeba získat žádoucí materiální prostředky – kdy dítě touží po věcech materiální povahy, které nemá, často z potřeby sounáležitosti s určitou sociální skupinou (značkové oblečení, mobilní telefon apod.).

Pokud se budeme zabývat delikventy, tak ve většině případů je pachatelem muž. Poměr k ženám se ve většině případů liší s ohledem na typ přestupků. V této souvislosti je třeba vzít v úvahu i různé kategorie zločinů, a to i v souvislosti se subkulturami, které je vyvolávají. Croall, 1998, In. Kyriacou (2005, s. 135) uvádí tři hlavní druhy subkultur delikventů:

- Konfliktní subkultura – je typická rvačkami, násilnostmi a „válkami gangů“;
- Zločinecká subkultura – je typická pro organizovaný zločin související s nezákonným prodejem výnosů majetkové kriminality;

- Ústavní subkultura – typické je záškoláctví, braní drog a těžký alkoholismus.

Čepelák (1979) uvádí jako typický příklad defektní socializace mladistvého pachatele s tímto vývojem: jako školák není disociálními rodiči veden ke školní docházce, důsledkem čehož je záškoláctví a špatný prospěch. Proto je izolován od okolí a odmítán učiteli. Druží se s disociálně se vyvíjejícími chlapci a tvoří s nimi skupiny se sklonem ke kriminalitě. Vyvíjí se tak abnormálně, nedokončí školu, nevyučí se. Je obvykle zaměstnán jako pomocný dělník (Čepelák v roce 1979 nepočítá s možností nezaměstnanosti a parazitního životního stylu, což bylo tehdy trestáno jako příživnictví). Sdružuje se s vysloveně disociálními jedinci se sklonem k pitkám, drogám a násilným činnostem. Vzhledem k tomu si obvykle najde partnerku se stejně disociálními vývojem. Manželství se však brzy rozpadá, protože není schopen navazovat vztahy lásky, jelikož mu chyběl rodinný vzor. Ocitá se v materiální nouzi, což vede k zanedbávání rodiny, k dluhům a nedostatečné péči o děti, které se opět vyvíjejí disociálně.

2.2.9 Další faktory ovlivňující kriminalitu mladistvých

U delikventů má velmi významný vliv prostředí rodiny, kde se objevují nějaká traumata, psychické násilí, špatná disciplína, neshody rodičů a především nedostatek péče. Podle Cullingforda (1999) In. Kyriacou (2005, s. 136) mají tyto faktory nezanedbatelný vliv na osobnost delikventa. Projevují se nízkou empatií a tzv. **citovým chladem**, které jim umožňují páchat trestné činnosti „bez výčitek“.

Dalším problémem, který má vliv na osobnost delikventa je závadové prostředí a **kriminální nákaza od svých nejbližších**, ať už jsou to příbuzní nebo nejbližší přátelé, kteří vykazují kriminální jednání a jsou tak prvotním vzorem pro své děti, kteří tyto negativní vzorce chování postupně přijímají za své a považují je za naprosto normální a přirozenou součást svého života.

Problémy se také objevují s ovládním **impulzivních projevů**, které buď nejsou schopni a nebo je nechtějí ovládat. Často si také racionalizují své chování tím, že mají nárok na požitky, které jim páchaní trestné činnosti přináší, neboť v minulosti vyrůstali ve špatných podmínkách a nyní si od společnosti vezmou pouze to na co „mají nárok“.

S výše uvedenými rizikovými faktory výrazně roste pravděpodobnost, že bude mladý člověk páchat trestnou činnost. Dále autor uvádí ještě další, ke kterým patří chudoba, vyrůstání s jedním rodičem, blízký příbuzenský vztah s člověkem, který páchá trestnou činnost, a vlastní agresivní sklony. S vyšším výskytem rizikových faktorů roste i pravděpodobnost, že se mladý člověk dopustí trestné činnosti.

Je zde ovšem nutné připomenout, že se nejedná o dogma, které platí za všech okolností a u všech jedinců stejně. Jako ve všech sférách lidských činností, existují i zde výjimky, u kterých se i přes četný výskyt rizikových faktorů nemusí projevit delikventní jednání a naopak.

Důležitá je také znalost rizikových faktorů k tomu, abychom mohli v rámci prevence působit na děti ohrožené kriminalitou a nabídnout jim tak adekvátní činnosti, které by je mohly nasměrovat k užitečnějším cílům.

U mladistvých delikventů se v mnohých případech odráží jejich problematická cesta životem již od dětství, kdy vyrůstali v rodině, která se o ně nestarala nebo se rozpadla a nebo se objevovaly jiné patologie jako např. psychické nebo fyzické násilí a zneužívání. Ve školních letech se pak objevují opakované konflikty a vývoj násilného chování, které se těmto dětem nedařilo zvládat. Objevují se i účasti na šikaně a vyloučení ze školy. *„Kriminalita je konečným vyústěním této dráhy a manifestací pocitů dysfunkce a sociálního vyloučení, které v dětství prožívali“* Cullingford (1999) In. Kyriacou (2005, s. 137).

Problém **vyloučení z rodiny** nebo **ze školního kolektivu** může také způsobit, že jedinec není nikým chráněn před kriminalitou a není tak zajištěna jeho odolnost vůči vlivu deviantních vrstevníků. Problematika vyloučení jedinců (izolace) z přirozeného prostředí se tak jeví jako jeden ze závažných momentů v anamnéze delikventa.

Dalším problémem je zvládání nebo **ovládání emocí**, kdy existují podle Rogera (1997) In. Kyriacou (2005, s. 138) dva názorové proudy. Jeden uvádí, že špatné ovládání emocí vede k frustraci a vzteku a následně ústí do násilného chování. Druhým názorem je, že delikventní jednání se může rozvinout u jedinců, které vzrušuje spáchat zločin a prožívají tím další vzrušení buď před činem nebo po něm, tím že si své jednání budou opět představovat a znovu tak zprostředkovaně prožijí uspokojení. Některým delikventům přináší páčání trestné činnosti intenzivní vzrušení.

Předběžným ukazatelem budoucího chování je obecně vzato počínání současné. Největší pravděpodobnost, že se jedinec stane delikventem je jeho špatné chování již na základní škole a všeobecně byli považováni za problémové jedince. Také rodiče u těchto jedinců udávají, že se s nimi dostávali do konfliktů již v předškolním věku a bylo těžké je zvládat.

Zajímavá je také studie delikventního vývoje, kterou provedl Farrington (1995, 1999, 2000) In. Kyriacou (2005, s. 140):

- určil parametry, které mohou sloužit jako **předběžné indikátory budoucí kriminality**

- Žák se již v dětství choval asociálně
- Byl hyperaktivní, impulzivní, nesoustředěný.
- Projevoval nízkou inteligenci, jeho školní docházka byla nepravidelná.
- V jeho rodině se vyskytovala kriminalita.
- Rodina měla finanční problémy.
- Rodiče se starali o děti nedostatečně.

Graham a Bowling (1995) In Kyriacou (2005, s. 140) ve své studii u vzorku žáků ve věku 14-25 let uvedli **čtyři faktory**, které pravděpodobně **ovlivnily ústup od zločinu**:

- Odklon od delikventních vrstevníků
- Vytvoření trvalého vztahu a narození vlastních dětí

- Osvojení smyslu pro řád
- Postupné zmoudření nebo poučení prostřednictvím strastiplných zkušeností

2.2.10 Vlivy rodiny na kriminalitu mladistvých

Malá rodina v sociální síti není zcela soběstačná, vždy se spojuje s nejbližším sociálním okolím, které také ovlivňuje vývoj dítěte. Někteří autoři používají termín **sociální síť rodiny**, který zahrnuje kromě nukleární rodiny i další osoby s touto úzkou rodinnou jednotkou spojené, jako jsou např. prarodiče a další blízcí příbuzní rodiny, ale i přátele a známé rodičů, apod. Do značné míry je život rodiny a vývoj dítěte závislý na této sociální síti rodiny, a to především při výskytu některé náročné životní situace nebo krize v rodině.

Z mnoha výzkumů vyplývá, že „rodina působí velmi silně na vývoj a formování osobnosti dítěte vcelku i jejích jednotlivých subsystémů“ (Čáp, 1996, s. 43). Jsou známé velké rozdíly mezi dětmi, které vyrůstají mimo rodinu, např. v dětských domovech a dětmi, které ovlivňuje funkční rodina. Osobnost dítěte se dobře rozvíjí zejména ve funkčních rodinách s kladným a především trvalým emočním vztahem rodičů k dítěti. Naproti tomu v rodinách, kde není rozvíjen tento kladný a trvalý emoční vztah k dítěti, v rodinách dysfunkčních nebo v rodinách, kde je dítě týráno popř. žije mimo rodinu, se vývoj dítěte narušuje a osobnost se nerozvíjí žádoucím směrem.

Čáp (1996) uvádí zajímavý výzkum autorů (Dytrich, Matějček, Schüller, 1975; Matějček 1992 aj.), kteří v sedmdesátých a osmdesátých letech dlouhodobě sledovali čtyři skupiny dětí z výrazně problémových rodin s různými druhy nepříznivých podmínek. Uvádí zde skupiny dětí z rozvedených rodin, které se z uvedených skupin dětí vyvíjely nejlépe. Další skupiny dětí byly z nechtěného těhotenství, děti alkoholiků a narozené mimo manželství. Výzkumem bylo zjištěno, že nejhůře se rozvíjely děti z nechtěných těhotenství, kde se objevovaly i nejvýraznější problémy, jak ve školním prospěchu, tak i problémy s emocemi,

objevovala se výbušnost, zlost, rvačky, popř. jako zbabělci apod. Autoři tyto problémy připisují druhu a velikosti zátěže a délce jejího působení, kdy u dětí z nechtěných těhotenství výrazně ovlivňuje jejich vývoj už od narození negativní emoční vztah rodičů, který mnohdy přetrvává velmi dlouho.

Dalším vlivem rodiny, který se významně podílí na formování osobnosti dítěte je **sociokulturní úroveň rodiny**. Tímto termínem lze jednoduše vyjádřit vzdělanostní úroveň rodičů. Výzkumy se opět prokázalo, že na sociokulturní rozvoj dětí a mladistvých má pozitivnější vliv rodina, kde je vyšší vzdělanostní úroveň, alespoň jednoho z rodičů nebo u rodičů, kteří se věnují psychicky náročnějším zájmovým činnostem, zejména kulturním. Tyto děti vykazují v průměru lepšího školního prospěchu, a také se dlouhodoběji věnují psychicky náročnějším zájmovým činnostem, což má opět pozitivní vliv na celkový rozvoj osobnosti. *„Rodina podle svých sociokulturních charakteristik působí na motivaci dítěte, na průběh a výsledky jeho učení i činností ve volném čase a na formování psychických vlastností s tím spojených“* (Čáp, 1996, s. 46).

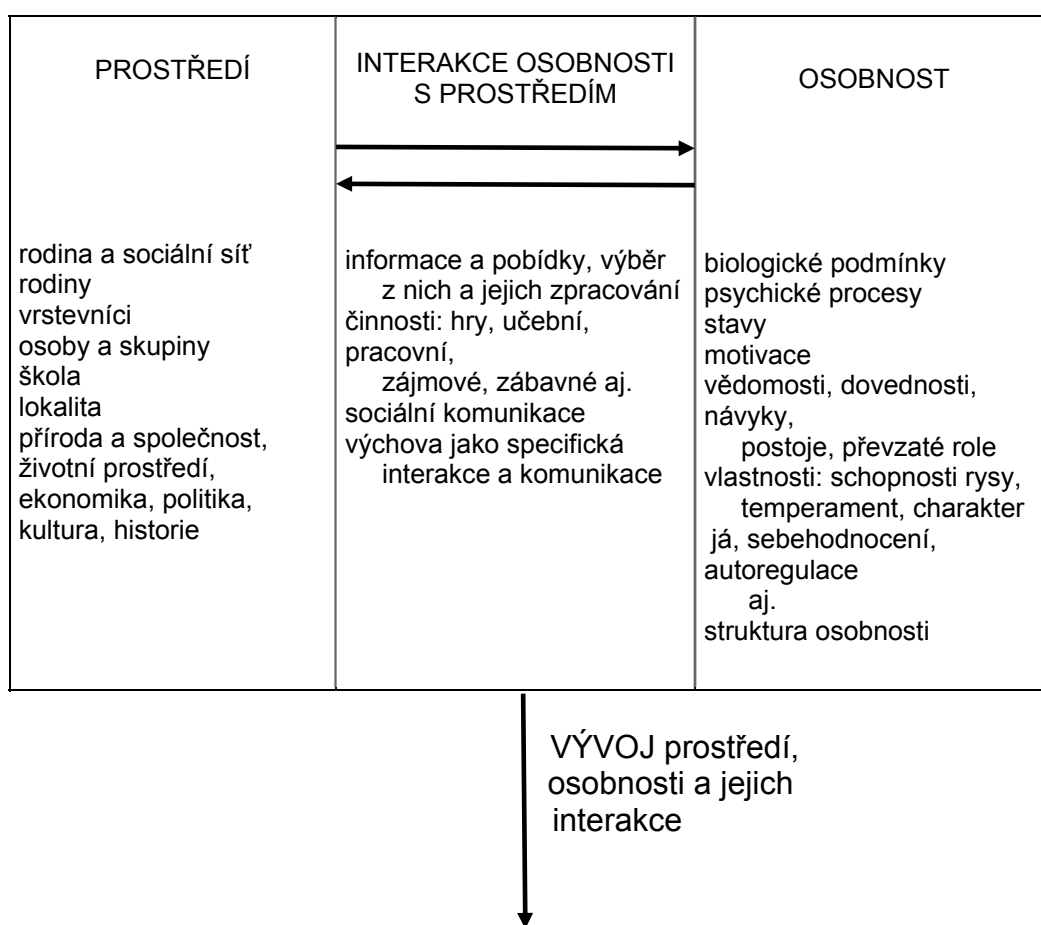
„Prostředí (soubor vnějších podmínek) začíná pro dítě rodinou“ (Čáp 1996, s. 40). Výzkumy je prokázán zcela zjevný význam rodiny, a to především matky, kdy její péče a citový vztah formují osobnost dítěte. Vliv matky je doplňován, ale může být i někdy i nahrazen ostatními členy v blízkém vztahu (otec, sourozenci, prarodiče, další osoby).

Mezi dalšími vlivy autor zmiňuje termín **„významní druzí“**, kam především zahrnuje osoby, které jsou důležité pro uspokojování potřeb dítěte, a které také na něj mají silný vliv. Mohou to být např. členové rodiny a její sociální sítě, ale také kamarádi, přátelé, oblíbená učitelka nebo vedoucí oddílu, kam dítě dochází, apod. Dále jsou to **referenční skupiny**, které mají významný vliv zejména na mladistvé. Je to skupina, do které patří, ke které se hlásí nebo se chce stát jejím členem a slouží k uspokojování jeho důležitých potřeb. U mladistvých je to zejména **skupina vrstevníků**, kam lze mimo jiné zařadit i skupinu delikventů. Tato malá referenční skupina může však být součástí i většího uskupení (velké

referenční skupiny), a to buď s pozitivními zájmy (skauti, sportovci, hudebníci), ale také i s negativními zájmy (Skinheads, Huligens, různé protistátní skupiny a sdružení). „Sociální síť rodiny, další významní druzí a malá referenční skupina působí na vývoj a formování osobnosti dítěte vcelku i jejích jednotlivých subsystémů, a to v interakci s rodinou“ (Čáp, 1996, s. 47)

Obrázek č. 3: Schéma podmínek působících ve vývoji osobnosti:

Zdroj: Čáp (1996, s. 39)

Vliv rodiny může ovlivňovat působení těchto mimorodinných podmínek, a to v pozitivním nebo i negativním smyslu. **Mimorodinné vlivy** mohou v některých případech suplovat nedostatek příznivého vlivu rodiny.

Mladistvým vyhovuje spíše **anonymita**, která umožňuje oslabenou kontrolu chování jednotlivců a malých skupin ve velkoměstě a zároveň jim umožňuje vymanit se z přísné kontroly rodiny a školy.

K dalším vnějším podmínkám ovlivňujícím formování osobnosti dítěte patří také **škola**. Na dítě má určité požadavky, aby se učilo a dodržovalo společenské normy, a to má velký význam pro socializaci a rozvoj rysů osobnosti.

Také **širší prostředí**, mezi něž jsou řazeny místo, kultura, doba, ekonomika apod. ovlivňují ostatní složky (rodina, škola, sociální síť rodiny, skupinu vrstevníků), a tím i dítě. Působí zde však vzájemné ovlivňování, a tak i rodina a ostatní složky si vybírají jaké informace, podmínka a pobídky jsou pro ně důležité, a tím, že je i hodnotí utvářejí dítěti náhled k odmítání či přijímání jedněch nebo druhých.

Dítě i mladistvý však využívají i svých zkušeností a postojů k výběru a způsobu hodnocení informací apod. *„Spolu se zprostředkujícím působením nejbližšího prostředí, v téže zemi, v době i lokalitě jsou velké individuální rozdíly mezi dětmi i mladistvými“* (Čáp, 1996, s. 49).

2.2.11 Pojetí normy

Stanovení nějaké obecné normy je poněkud obtížné, vždy záleží na více faktorech, které jsou s normou srovnávány, na tom jak normu vymezujeme, atd. Určení normy je velmi obtížné a značně proměnlivé, nelze ji jednoznačně definovat přesně v obecném měřítku. Vždy je důležité stanovit si konkrétní měřítko, podle kterých budeme danou normu vymezovat. Kritéria ke stanovení normy v jedné společnosti nemusí být kritérii pro stanovení normy v jiné. Jsou také proměnlivá v čase, kdy se v průběhu vývoje dané společnosti mohou tato kritéria měnit a nikdy nejsou definitivní.

Vymezování normy můžeme pojmut různými metodami, ať už statistickými, funkčními nebo sociokulturními.

2.2.12 Pojetí normality v rámci rodiny

Každá rodina nebo manželství jsou jedinečné a tedy neopakovatelné, je zde také mnoho věcí, které jsou pro každou danou jednotku zvláštní a tudíž pro ostatní nepřijatelné a je také na druhou stranu pravda, že mají mnoho společného, co prostupuje většinou rodin a manželství.

Koncept rodiny a manželství se neobejde bez jistých představ, které vyplývají z poznání a pochopení vzniku a příčin poruch a co vlastně za poruchu považovat.

Z dějin některých vědeckých disciplín lze vysledovat představy o tom, co je dobré a správné a naopak co je nesprávné, zakázané nebo přímo tabu. Představy na normativní požadavky ve vztahu k rodině a manželství se utvářejí již od dávnověku až do současné doby. Jedná se o nikdy nekončící proces, který se spolu s celospolečenskými změnami utváří v průběhu staletí.

Plaňava (2000, s. 22) zdůrazňuje i zásluhu posledních tří až čtyř desetiletí na tom, že se eufunkční procesy v rodině a manželství staly námětem úvah, nýbrž i výzkumných projektů.

Plaňava (2000, s 22-23) podle F. Welshové (1982) čtyři **pojetí normality**:

- *„Normalita jako zdraví, tj. absence patologie, symptomu či symptomatického chování u některého člena rodiny. Toto negativní vymezení umožnilo koncipovat výzkumy srovnávající takzvané (označkové) rodiny s rodinami neklinickými (neoznačkovánými), kde ani jeden člen nebyl nabídnutý odborné intervenci.*
- *Normalita jako ideál: optimálně fungující rodiny jsou koncipovány v hodnotících pojmech poslání a funkcí rodiny, plnění vývojových úkolů včetně výchovného působení rodiny.*
- *Pojetí normality jako průměru vychází ze statistického přístupu. Detekuje a počítá se to, co je nejčastější.*
- *Normalita jako proces. Z tohoto hlediska je normální rodina koncipována v termínech procesů a transakcí, které jsou*

charakteristické pro uvažovaný systém, má-li fungovat“ Plaňava (2000, s 22-23) podle F. Welshové (1982).

Trojí pojetí **normality osobnosti**:

- *„normalita jako duševní zdraví (nepřítomnost nemoci);*
- *jako „optimální“ stav;*
- *jako nekončící proces seberealizace“* Plaňava (2000, s 23) podle Syřišťové a spol., 1972, s. 16.

2.3 Pojetí rodiny

- **v nejširším smyslu** – „sociální jednotka, jejímž konstitutivním znakem je soužití minimálně dvou generací v přímé příbuzenské linii (rodič-dítě) a vedlejšími znaky je plnění základních rodinných funkcí a žádoucí, nicméně nikoli nezbytné, právně-institucionální zakotvení ve společnosti“. (dle MPSV 2004, s. 11)
- **v užším smyslu** je pojetí přirozené nukleární rodiny – „institucionálně strukturované sociální společenství, které je založené na rodičovském a manželském vztahu jako jeho dvou základních vztahových linií, a vychází z úpravy rodinného práva“. (dle MPSV 2004, s. 11)

2.3.1 Historický kontext rodiny

Postavení jednotlivých členů rodiny prošlo historickým vývojem od tradičního (patriarchálního) modelu až k egalitářskému (partnerskému, rovnostářskému) modelu rodiny.

Podle **patriarchálního modelu** je muž tím, od koho je odvozován status rodiny, kdo má právo rozhodovat, je hlavní autoritou, má rodinu chránit a zabezpečovat. Je považován za živitele rodiny a jejího vůdce. Žena působí uvnitř rodiny, stará se o chod domácnosti a vychovává děti. Muž je v tradičním modelu manželství charakterizován jako dominantní, soběstačný, schopný se prosadit. Žena zase jako závislá, málo se prosazující, poddajná.

Prakticky pravým opakem tohoto modelu byl **model matriarchální**, kde byla hlavní autoritou žena (matka).

V **egalitářském modelu** rodiny jsou pozice muže a ženy rovnocenné, dělba práce je flexibilní, uplatňují se demokratické principy v postavení muže a ženy. Dělba úloh v rodině není chápána jako pouhé rozdělení úkolů, ale jako společná práce a kooperace. Členové rodiny diskutují a spolurozhodují, jak a kdy úlohy plnit a v jaké kvalitě.

Tradovalo se, že v předmoderní době převládaly spíše typy rodiny rozšířené, avšak dnešními výzkumy se ukazuje, že v evropském měřítku spíše převládaly rodiny nukleárního typu. Děti byly nuceny od útlého věku (7-8 let) pracovat. Pokud nepokračovaly v práci rodičů, pak velmi záhy odcházely z domova „na zkušenou“ a s rodiči se po odchodu setkávaly jen velmi sporadicky.

V dobách minulých trvaly rodinné svazky mnohdy kratší dobu než je to v dnešním moderním světě. Vliv na tuto skutečnost měla vysoká mortalita při porodech, a to jak dětí, tak i matek.

2.3.2 Role v současné rodině

Do nedávné doby plně převládal v uspořádání českých rodin tradiční model. Muž byl po generace přirozenou autoritou, zpravidla dosáhl vyššího vzdělání, měl prestižnější zaměstnání a také jeho finanční ohodnocení bylo vyšší a bylo pro rodinu hlavním zdrojem příjmů. Jak však vypadá rozdělení rolí v českých rodinách dnes?

Patočková (2003) uvádí, že v současné době se stále větší počet rodin přiklání k egalitářskému modelu. V našich podmínkách se tradiční model začal pozvolna rozpadat již od počátku 70. let. V té době je u nás prvně v historii registrováno více středoškolaček než středoškoláků, postupně dochází také k vyrovnání počtu posluchačů a posluchaček na vysokých školách. Pokud má žena alespoň středoškolské vzdělání, snaží se je celkem zákonitě uplatnit i v profesní kariéře. Zvyšuje se zaměstnanost žen, a tím i jejich nezávislost na mužích. Přibývá dokonce rodin, kde žena má nejen vyšší vzdělání, ale zároveň i prestižnější povolání a srovnatelné, často však i vyšší příjmy než její partner. Zde ovšem stále ještě přetrvává nešvar, že žena se stejným vzděláním a předpoklady, nedosahuje stejné pozice jako její mužský kolega, případně nedosahuje na stejnou pozici plně výše jeho finančního ohodnocení. Rozdíl se dále ještě prohlubuje s nastávajícím rodičovstvím. Vstup do rodičovské fáze vývoje je spojen s urychlením profesní kariéry u mužů a naopak s jejím zpomalením u žen, a to v přímé závislosti na počtu dětí. Mzdy českých žen představují

v průměru pouze tři čtvrtiny příjmů příslušníků silnějšího pohlaví. To dokazuje stále přítomný rozdílný pohled na hodnotu práce ženy a muže. V zájmu objektivnosti je však nutno uvést, že podíl na existující nerovnosti má obvykle kratší praxe žen v souvislosti s čerpáním mateřské dovolené. Obecně dále platí, že ženy se více uplatňují v tzv. feminizovaných odvětvích jakými jsou například školství a zdravotnictví, kde je úroveň mezd tradičně nižší, zatímco muži dominují v lépe placených informačních technologiích a v průmyslu. (Patočková, M. In: Dnes., sešit B Společnost, publikováno dne 7.10.2003)

Šmolka (1999) uvádí, že ženy zastávají jen pouhý zlomek řídicích pozic, chybějí na špičkových manažerských postech v soukromém sektoru, v ekonomice, politice, vědě a příznačné je, že i v současné vládě. Jelikož si však tato práce klade za cíl analyzovat roli mužů a žen v kontextu rodiny, nikoli z hlediska jejich uplatnění na trhu práce a ve veřejném životě české společnosti, vraťme se nyní k otázkám po změně modelu rozdělení rolí v současné české rodině.

Paralelně s růstem vzdělanosti žen dochází také k jakési „degeneraci mužské populace“. Absence imponujících mužských vzorů ve formativním období a výrazná převaha ženského prvku ve výchově jak v rodině, tak i v kolektivních zařízeních vedou k tomu, že řada mužů má problémy s naplňováním mužské role a jejich tradičních atributů, následkem čehož muž přichází v rodině o své někdejší výsadní postavení.

V Čechách dále znamenal obrovský zásah do životního stylu rodiny listopad 1989, který odstartoval vedle změny politického systému i vlnu změn společenských. Stresujícím prvkem prvního období po revoluci byla v první řadě nejistota, informační přetíženost a nedostatek osvědčených způsobů jednání. Na druhou stranu však toto období skýtalo i nové příležitosti například v podobě podnikání, cestování, ale i v rozvoji dalších důležitých podmínek k plnohodnotnému životu a vývoji. Polistopadové změny přinesly další zvýraznění dříve latentně přítomných tendencí:

- pokles porodnosti s následným snížením počtu dětí v rodině

- zvýšení průměrného věku novomanželů i prvorodičů
- výrazný nárůst nesezdaných párů žijících ve společné domácnosti a dětí narozených mimo manželství
- další nárůst rozvodovosti a zároveň i počtu opakovaných sňatků i znovuzakládání nových rodin
- podstatný úbytek v společném trávení volného času rodinou
- prohloubení ekonomických rozdílů mezi rodinami navzájem, ale i v rámci jednotlivých rodin (Šmolka, P. In: Psychologie dnes. 7/1999)

Snad nejpodstatnějšími změnami však prochází tradiční rozdělení role muže a ženy v rodině. Výrazně stoupá angažovanost mužů v činnostech, které byly dříve považovány za doménu žen. Zvyšuje se jejich podíl jak při zabezpečování běžného provozu rodiny, tak i v péči o děti. Ženy naopak většinou pracují a jsou tak relativně ekonomicky nezávislé na mužích.

V této souvislosti se nabízí otázka, zda jsou role obou pohlaví spíše komplementární nebo univerzální a vzájemně zastupitelné. Jsme toho názoru, že tradiční komplementární pojetí mužské a ženské role je spíše jakýmsi mýtem, který jednotlivým pohlavím přisoudil určité funkce a charakteristiky a má jen málo společného s lidskou podstatou. To potvrzují také některé srovnávací kulturně-antropologické studie, které zjistily různost rolí mužů a žen v různých kulturách, v některých dokonce i jejich naprostou protikladnost k naší západní kultuře.

2.3.3 Vymezení rodiny

Za základ většiny společností a států je považována rodina. Mezi nejdůležitější úlohy rodiny patří zejména její funkce: biologicko-reprodukční, výchovná (socializační), zabezpečovací (sociálně-ekonomická) a nezastupitelnou roli zde sehrává její citová úloha (regeneračně-podpůrná). *„Nepochybně je základní funkcí rodiny reprodukce lidského rodu, což nezahrnuje pouhé početí a porod, nýbrž celou plejádu úkolů a činností, které shrnujeme pod pojmy reprodukce a produkce života“* (Plaňava, 2000, s. 74).

Rodina má nezastupitelnou úlohu v procesu socializace a mezi malými skupinami, které jsou postavené na osobním vztahu, zaujímá přední místo. Hlavní úlohou rodiny je předávání návyků pro život a ve styku s ostatními lidmi. Vliv rodiny se projevuje mimo jiné „*v tom období vývoje osobnosti, kdy je nejvíce elastická a kdy je tento vliv prakticky zbaven konkurence*“ Mucha (2004, s. 181). Z tohoto lze usuzovat, že v osobnosti člověka zanechává rodina nerasmazatelné stopy, které mají dlouhou trvanlivost a setrvačnost. Trvalost a správnost funkcí je také závislá na tom, do jaké míry si jednotlivec osvojí a zvnitřní eufunkční požadavky rodiny. Jednou z prvních funkcí rodiny je funkce výchovná, kterou záměrně ovlivňuje dítě ihned od narození a přetváří ho nejprve v člověka, až později pak v občana. Tím v něm v podstatě utváří schopnost ke společenskému životu.

G. Becker v německé 5. zprávě o rodině z r. 1994 (MPSV, 2004) zavádí poprvé pojem tvorba tzv. „lidského kapitálu“, který souhrnně označuje základní funkce rodiny, a to zejména v oblasti socializace a vzdělávání ve vztahu k reprodukční úloze rodiny. Tento pojem je chápán jako „*komplexní výchova dítěte v sociálně-kulturní a hodnotově orientovanou osobnost schopnou vést plnohodnotný život a reagovat na různé životní situace s vizí vlastních představ*“ (MPSV 2004, s. 11).

2.3.4 Funkce rodiny

Funkce rodiny (zdroj MPSV 2004, s. 11-13):

- **biologicko-reprodukční (generativní)**
 - jedna z hlavních a nenahraditelných funkcí ve společnosti
 - přechod k rodičovství
- **socializační**
 - tato funkce je proměnlivá v čase a v prostoru
 - v období totality byla socializační role rodiny potlačována, důraz byl kladen na systém státem organizované výchovy
 - rodina by měla vždy mít výsadní postavení ve volbě mezi výchovou v rodině nebo institucionální – je zde možnost

participace se státem, avšak výběr by měl být výhradně na rodině

„*Výchova dětí to je vytváření rodiny*“. (Mucha, 2004, s. 185).

- **sociálně-ekonomická**
 - není závislá na přítomnosti dětí
 - cílem je společné zajišťování stravy a zabezpečování materiální existence
- **regenerační a podpůrná**
 - závislá přímo na rodinném životě
 - veškerá vzájemná emocionální podpora jednotlivých členů rodiny, popř. finanční nebo hmotná pomoc
 - emocionálně-stabilizační funkce je výlučně centrální úlohou fungování rodiny
 - hmotně-finanční podpůrná role je přibližně od 19. stol. stále více přebírána státem (tzv. sociální stát)

Důležitou funkcí rodiny je funkce předávání tradic, kdy rodina v podstatě předává sama sebe. Toto předávání se děje spíše formou vzoru, jak se rodiče chovají sami k sobě, k dětem, jak komunikují navzájem apod. Autor zde uvádí, že *„ať se děti jakkoli liší od svých rodičů, přece jen zůstávají po celý život poznamenány jakousi značkou, jednoznačnou pečetí, kterou jim vtiskla rodina a jež je obvykle tím silnější, čím menším tlakem jim byla vtisknuta“* (Mucha, 2004, s. 185).

2.3.5 Funkčnost rodiny

Plaňava (2000, s. 73) pojímá **rodinu z hlediska jejího fungování** „*jako strukturovaný celek (systém), jehož smyslem, účelem i náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí*“. Jedná se o proces utváření, který se mění v čase a je zde zapotřebí určitého úsilí k tomu, aby fungoval a plnil svá poslání. Dále je k tomu zapotřebí určitý prostor, který má rodina vymezen, a který je rodinou dotvářen a v čase a v prostoru může být

proměnlivý. K tomuto prostoru je zapotřebí dotvářet a udržovat i specifické psychologické prostředí k tomu, aby se mohl stát skutečným domovem. V tomto psychologickém prostředí by mělo převažovat kladné emoční ladění, vzájemná blízkost, akceptace, podpora a kooperace. Jestliže má rodina plnit svůj účel, je důležité, aby tento prostor byl relativně bezpečný a stabilní, avšak ne sterilní bez krizí a problémů. *„Pocit bezpečí a jistoty v rodině (korespondující s jednou ze základních psychických potřeb) vyvěrají z toho, že rodiče ochraňují a zabezpečují děti, zvládají krize i problémy, podporují se mezi sebou“* (Plaňava, 2000, s. 74).

Novosad (2004, s. 42-43) dělí rodinu z hlediska funkčnosti následovně:

- **„Funkční rodina** – tato rodina se obejde bez cizí pomoci, je schopna sama fungovat bez vnější institucionální pomoci. Poskytuje potřebné zázemí a je soudržná. Existuje zde pocit bezpečí a vzájemné vztahy jsou se neustále doplňují a vyrovnávají.
- **Problémová rodina** – objevují se občasné problémy, které je rodina ještě schopna sama zvládnout popřípadě je schopna přijímat institucionální pomoc a na této pomoci kooperuje.
- **Dysfunkční rodina** – většinou neplní některé ze svých základních funkcí. Zájem rodičů o děti není většinou dostatečný, objevuje se i zanedbávání dětí ze strany rodičů. *„Tyto rodiny bývají často na velmi nízké sociokulturní úrovni“* (Novosad, 2004, s. 43).
- Dalším typem rodin jsou rodiny, které se vyskytují někde na rozhraní mezi problémovými a dysfunkčními rodinami a nelze je jednoznačně vymezit. Jedná se však o **rodiny, které „sice neposkytují dětem odpovídající péči a zázemí, nikoli však proto, že nechtějí nebo nemohou, ale proto, že to neumějí“** (Novosad, 2004, s. 43). Těmto rodinám však nechybí zájem o pozitivní posun a jsou proto ochotni přijímat i institucionální podporu a pomoc.

- **Afunkční rodina** – rodina zcela přestává plnit svou funkci. V těchto rodinách se normativně objevují sociálně-patologické jevy, a to jak navenek, tak i vůči členům rodiny“.

Plaňava (2000, s 53) např. uvádí rozlišení rodin dle W. R. Beavere (1977, 1982) podle různé úrovně fungování takto:

- **rodiny zdravé**
- **rodiny střední (průměrné)**
- **rodiny dysfunkční**

K dysfunkčním dále Baewers přejal dva krajní typy rodin podle jejich vztahu k okolnímu světu

- **centripetální** – kdy členové rodiny očekávají a vyhledávají uspokojování pouze v rámci své rodiny
- **centrifugální** – členové rodiny se zaměřují pouze na okolní svět

Oba typy jsou považovány za krajní a dysfunkční. Zdravá rodina se vyznačuje vyvážeností.

Zdravé rodiny autor dělí na:

- **optimální**
- **adekvátní**

přičemž zdůrazňuje, že nejde o striktně oddělené kategorie, ale o kontinuum.

2.3.6 Zdravé a optimální rodiny

osm proměnných a tezí, které seskupil Beawers jak je uvádí Plaňava (2000, s 53-55):

- „*Systemová orientace – Členové optimální rodiny vědí, že jedinec nemůže prosperovat v interpersonálním vakuu.*
- *Jasnost hranic – Optimální rodiny jsou jasně ohraničené od okolního světa, ale přicházejí s ním v aktivní kontakt s důvěrou a*

optimismem – jsou světu pozitivně otevřeny. Také uvnitř rodiny jsou jasné generační hranice: děti jsou dětmi, rodiče rodiči; každý má jasné respektované místo.

- *Kontextuální jasnost – V optimálních rodinách je každému zřejmé, kdo ke komu mluví, komu je adresováno sdělení a též v jakém vzájemném vztahu jsou adresát a sdělovatel. V rodinách dysfunkčních bývá kontext nejasný, zmatený, konfušní.*
- *Moc v rodině – V optimálních rodinách je jasná hierarchie, přičemž řízení je v rukou rodičů, kteří spolu utvářejí egalitární alianci (oba mají stejnou moc a stejné slovo). Role jsou diferencovány, kompetence flexibilně rozděleny, moc rodičů je v dlouhodobém i krátkodobém časovém úseku zhruba stejná.*
- *Podpora autonomie – V optimálních rodinách každý odpovídá za své myšlenky, pocity i jednání, což ostatní uznávají a respektují.*
- *Vřelost a zájem. V optimálních rodinách mají radost a potěšení ze vzájemné interakce, převládá empatie.*
- *Dovednost vyjednávat. Jestliže má rodina zvládnout nějaký problém či úkol, pak v optimální rodině působí rodiče jako koordinátoři vyjednávání. Názory každého jsou vyslyšeny, problém je jasně definován a probrán z hlediska možných alternativ řešení.*
- *Transcendentální hodnoty. V optimálních rodinách rodiče dokáží přijímat růst dětí i jejich odchod, akceptovat změny; dokáží se vyrovnat se stárnutím, ztrátami i smrtí. Dokáží tedy přijímat změny jakožto součást běhu světa a života“ Beawers In.: Plaňava (2000, s 53-55).*

2.3.7 Průměrné a dysfunkční rodiny

Jednoznačně jsou nejpočetnější skupinou. Na rozdíl od optimální rodiny se u průměrných rodin preferuje spíše kontrola a také se o ni usiluje. Optimální rodiny naproti tomu dosahují a snaží se o vysokou intimitu. Průměrné rodiny preferují ve větší míře kontrolu, direktivnost, objevuje se kritika a zobecňující tvrzení. Koalice rodičů není rovnoprávná,

ani bezkonfliktní. Většinou jeden dominuje a druhý se podrobí, nebo spolu zápolí. Mezi rodiči a dětmi se odehrává skrytý nebo otevřený boj o moc. Většinou typická je existence nepříjemných citů. Osobní odpovědnost se většinou nevyvozuje a spíše se popírá. Mohou se objevovat pocity prohry a pokoření, ale také rebelie. V průměrných a dysfunkčních rodinách je řada nevyřešených problémů z minulosti. Výše zmiňovaný autor dále v této souvislosti uvádí, že „*také plnění vývojového cyklu je ztíženo či limitováno. Někteří členové těchto rodin jsou v krizových situacích zvýšeně náchylní k poruchovému chování, k neurotické nebo psychosomatické symptomatologii. Dysfunkční rodiny jsou výrazně neflexibilní, nediferencované a neefektivní při setkání se zátěží i s požadavky vývoje. K jejich popisu nejlépe poslouží opozita výrazů, pomocí nichž Beavers popisuje rodiny optimální.*“ (Plaňava, 2000, s. 56).

Obrázek č. 4: KOMPONENTY A PROCESY FUNGUJÍCÍ – DYSFUNKČNÍ RODINY (Plaňava 2000, s. 79-81)

KOMPONENTY PROCESY	SOUŽITÍ	
	FUNKČNÍ	DYSFUNKČNÍ
I. STRUKTURA	jasná, přehledná, akceptovatelná a též flexibilní	jasná, přehledná a rigidní; nebo difuzní až chaotická
1. rozdělení moci a odpovědnosti	osou je kooperativní aliance mezi rodiči, kteří mají rozlišené kompetence (flexibilní v čase)	osou je koalice mezi jedním rodičem a dítětem; stálý nebo převažující boj o moc
2. aliance (koalice)		
3. hranice uvnitř rodiny (generační)	jasné, zřetelné	nejasné až chaotické nebo se prolínající
4. i směrem navenek	nepřevažuje centripetální ani centrifugální zaměření	jedno z nich výrazně převažuje
5. role členů rodiny (mužská-ženská-	přehledné a respektované, v souladu s očekáváním,	v rozporu s očekáváním, nekompatibilní, rozporné

dítěte)	shodné nebo obdobné vzájemné percepce	
II. DYNAMIKA	změny (schopnost změn) struktury v souladu s vývojovými úkoly rodiny i jednotliv. členů	struktura rodiny je rigidní, změny nenastávají nebo jsou opožděné; anebo neadekvátní vývojové etapě základní funkce rodiny neplněny
6. krize tranzitorní 7. netranzitorní (paranormativní)	konstruktivně a včas zvládané základ. funkce rodiny plněny	
III. HODNOTOVÉ ORIENTACE, POSTOJE		
8. preference (hierarchie) zaměřenost rodin (v dané etapě)	shodné a slučitelné; rozdílné a slučitelné; schopné transformací v souladu s vývojem rodiny	shodné, ale neslučitelné; rozdílné a neslučitelné; rigidní, rozporné až neslučitelné
9. postoje k transcendentálním hodnotám	shodné; nebo rozdílné, avšak kompatibilní	rozdílné a konfliktní, neslučitelné
10. soužití v r. a manž. jako hodnota	velký význam (významná hodnota)	minimální až žádný význam
IV. INTIMITA	přítomná a vyvažovaná s osobní autonomií	hypertrofovaná na úkor osob. autonomie; absence intimity
11. sounáležitost, vzájemná závislost a blízkost	vědomí sounáležitosti (i v krizích) tendence „být spolu“; dotekové kontakty, převažuje pozitivní emoční vyladění a bilancování	absence sounáležitosti, vyhýbání se kontaktům a společným činnostem; doteková averze, převažují výrazně negat. emoce a neg. bilancování
V. OSOBNÍ AUTONOMIE	respektovaná, posilovaná; vyvažovaná s intimitou; akceptace indiv. rozdílu	potlačovaná, hypertrofuje na úkor intimity, rozdíly mezi čl. rodiny neakceptovány

VI. KOMUNIKACE	posiluje a utváří vše funkční v I až V	zeslabuje až destruuje I až V
-----------------------	--	-------------------------------

2.3.8 Vlivy rozchodů a rozvodů rodičů na děti

V ČR je stále poměrně vysoká rozvodovost (cca 30.000 ročně) tento počet je poměrně stabilní již od poloviny osmdesátých let, avšak mění se počet sňatků, který má od roku 1989 stále klesající tendenci.

Můžeme jednoznačně říci, že v případě rozvodu se jedná o jednu z nejběžnějších traumatizujících událostí, která může ovlivnit budoucí vývoj dítěte. Elliott a Place (2002, s.100) uvádějí, že ve většině případů se nejedná o ojedinělou událost v rodině, avšak o déletrvající vztahové problémy partnerů, které mohou ovlivnit, v závislosti na délce trvání a intenzitě, i vývoj dítěte. Pro dítě jsou tyto situace velmi stresující, a to zejména dlouhotrvající manželské spory, které trvají někdy i dlouho po rozvodu a jsou pro dítě škodlivější než samotný rozchod rodičů. Všeobecně hůře nesou tyto situace hůře chlapci než děvčata.

„Výchova je záležitostí rodinného klimatu a právě toto klima, jež je sociologickým výrazem bytí rodiny, má pedagogickou působivost a to v mnohem větší míře než záměrná vůle manželů“. Mucha (2004, s. 185). Autor zde vyzdvihuje nezastupitelnou úlohu rodiny jako instituce, která je pro dítě nejlepším kulturním prostředím.

2.3.9 Vnímání rozchodu

U předškoláků se objevuje vynucování pozornosti, např. pláčem, mohou se objevovat poruchy spánku nebo agresivnější chování vůči rodičům, sourozencům nebo vrstevníkům. Mohou se také objevovat problémy s již naučenými dovednostmi a vývojovými dovednostmi.

U školáků se ve větší míře mohou objevovat obavy a smutek na rozchodem rodičů. V tomto věku je pro děti obtížné pochopit tuto situaci a mnohdy se snaží dát rodiče dohromady.

V prepubertě je schopnost pochopení situace ještě větší a o to složitější jsou také reakce dítěte. Většinou však vidí situaci jednostranně a stojí na straně rodiče, který situaci nezpůsobil. Negativně se to může projevit na vztahu s vrstevníkem a ve výkonech ve škole, které jsou odsouvány na druhou kolej.

V dospívání je situace komplikována samotným vývojovým obdobím, které samo o sobě přináší komplikace, kdy se u dospívajícího projevují tzv. „emoční bouře“. *„Stres z rozchodu rodičů může zesílit některé charakterové rysy dítěte a spustit agování dítěte, depresi či dokonce sebevražedné chování“* (Elliott, Place, 2002, s. 102). V tomto období však dospívající je schopen situaci posuzovat a zaujímat k ní zřetelný postoj.

2.3.10 Vlivy rozvodu na děti

Plaňava (2000, s.234-236) k rozvodové a porozvodové problematice uvádí některé výsledky z výzkumů a šetření se zaměřením na pohled adolescentů, v čem se liší dospívající s rozvodovou zkušeností a bez ní. nejdůležitější rozdíly se ukázaly např. v těchto aspektech:

- hodnocení rozvodu - větší netolerance se objevila u osob s rozvodovou zkušeností
- v hodnocení důsledků rozvodu rodičů jsou naopak více skeptičtí osoby bez rozvodové zkušenosti.
- věk dětí v době rozvodu se neukázal jako problémový faktor
- z hlediska porozvodové adaptace jsou na tom, dle výzkumu, o něco lépe chlapci (na hranici významnosti)
- tendence k introverzi se objevila ve větší míře u probantů se zážitkem z rozvodu.
- další rozdíl se ukázal např. v postoji k přístupu rodičů, kdy děti z úplných rodin preferují spíše přátelský vztah rodičů k dětem a podporu osobnostního rozvoje. Děti z rozvedených rodin by se chtěly vyvarovat chyb, které pozorovaly u svých rodičů.

- adolescenti z rozvedených rodin jsou v porovnání s ostatními ve svých názorech skeptičtější a lhostejnější, mají tendence spíše bagatelizovat. Ve větší míře jsou v tomto ohledu zastoupeni chlapci.
- pozitivum ze zkušenosti s rozvodovou zkušeností uváděli dívky názor, že jim tato situace poslouží jako negativní vzor. Chlapci naopak vyzdvihovali pozitivum z této situace v poskytnutí příležitosti k rozvoji větší samostatnosti.

Méně negativně hodnotili důsledky rozvodové situace ti, kteří:

- již dělí od rozvodu větší časový úsek. Děti s čerstvou zkušeností z rozvodu tuto situaci hodnotí výrazně negativněji.
- v době rozvodu se měli o koho opřít (např. prarodič) jako o emoční podporu.
- problémech rodičů a hrozícím rozvodu nebyli v předrozvodovém období informováni

Ke krizi rodiny a budoucnosti jejího fungování se vyjadřoval např. i Beck (2004, s. 194-195). Uvádí, že v otázkách budoucnosti rodiny jako takové se mnohdy vychází z nesprávných předpokladů. Nukleární rodina je „*konfrontována s jakýmsi mlhavým stavem „absence rodiny“, existují i názory, že nukleární rodinu nahradí nějaký jiný typ rodiny*“. Jako pravděpodobnější variantu však uvádí, že jeden typ rodiny nebude vytlačen typem jiným, ale že vedle sebe bude současně vznikat a existovat široké spektrum rodinných i nerodinných forem života. „*Je charakteristické, že mnohé z nich – svobodný stav, předmanželské a manželské soužití, život v komunitách, různé formy rodičovství po jednom či dvou rozvodech atd. – budou jako různé fáze integrovány do jedné celkové biografie*“ (Beck, 2004, s. 194-195).

K stmelení rodinné harmonie se někteří lidé domnívají, že by v tomto případě mohly pomoci něco jako „kurzy rodinné výchovy“. Další se zase vidí východisko v profesionalizaci výběru manželského partnera. Jiní zase podporují tezi, že dostatkem manželských poraden a terapeutických

zařízení budou problémy vyřešeny. Beck (2004) k tomuto tématu dále uvádí, že „krize rodiny“ a odpovědnost za její vznik se svaluje na všechno možné, „*od pornografie přes legalizované potraty až po feminismus, a jsou požadována odpovídající protipatření. Zdrojem takového vysvětlování je přitom bezmocnost a bezradnost. historický vývoj a společenské souvislosti, z nichž konflikty vyvěrají, zůstávají zcela stranou pozornosti*“.
(Beck, 2004, s. 194-195).

Mucha 2004 uvádí, že u dětí z rozvrácených rodin se nacházejí menší, avšak trvalé rozdíly oproti dětem z úplných rodin, kde oba rodiče spolu zůstávají. Dle statistik se u těchto dětí ve větší míře objevuje nižší sebevědomí, horší školní prospěch, častější fluktuace v zaměstnání v dospělém věku a určitá vyšší pravděpodobnost, že jejich manželství skončí také rozvodem.

Dále však autor uvádí, že v dnešní době se poměrně rychle mění postoj k rozvodům v porovnání se situací např. před deseti lety, kdy rozvod byl mnohem větším sociálním stigmatem. Vliv na změnu tohoto postoje má nepochybně i změna postojů sociálního okolí, sociální politika státu a celkový rozsah sociální péče, který se zlepšil. V zemích s fungující sociální sítí mají rozvody menší negativní důsledky.

„*Počet nemanželských dětí dosud významně koreluje s ukazateli sociální deprivace*“ (Mucha 2004, s. 196)

Mucha uvádí, že jedním možných problémů ve společnosti ve vztahu ke zvýšené zločinnosti až po zvýšené výdaje na sociální dávky, může být rostoucí výskyt rodin bez otce. Problémem v tomto případě není absence člena rodiny, ale chybějící otcovská role, jeho autorita, která je nanahraditelná, což může mít negativní sociální důsledky. V této souvislosti Mucha uvádí, že „*manželství a otcovství byly až dosud ve všech kulturách vhodným prostředkem k usměrnění sexuální a agresivní energie mužů. Nedojde-li k tomuto usměrnění, lze očekávat vzestup kriminality a násilí*“ (Mucha, 2004, s. 196). Mucha však dále přiznává, že toto tvrzení nelze přijímat jednoznačně. Podobný názor zastává i Matoušek (2003), který uvádí že, děti vychovávané pouze jedním

z partnerů (ve většině případů se jedná o matku) mají ztížené postavení. *„Přítomnost otce v rodině soudobý výzkum jasně ukazuje jako faktor, který brání delikvenci syna. Chlapci žijící ve společné domácnosti s vlastním otcem mají významně menší sklon přestupovat meze zákona než chlapci žijící bez otce či s nevlastním otcem“* (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 40). Existují však i země, např. Švédsko, kde výzkumy potvrdily, že absence otců není v souvislosti se zvýšením sociálních problémů.

U nevlastních dětí a zejména v těchto rodinách se vyskytují poměrně často problémy. Jednak zde přetrvává vliv vlastního rodiče, který z původní rodiny odešel. Dále proto, že domluva a spolupráce s rozvedenými partnery je problematická a dalším střetem bývají rozdílné návyky a představy o chování, které si děti nesou z původních rodin. *„Vztah mezi nevlastním rodičem a nevlastním dítětem se neřídí žádnými všeobecně přijímanými normami“* Mucha (2004, s. 198).

Popisy rodinného prostředí ve studiích u mladistvých delikventů ukazují na to, že zde chyběl zájem rodičů o děti a celkově se jednalo o chladné prostředí. Rodiče byli popisováni *„jako pasivní či odmítaví, nezainteresovaní na potřebách dítěte“* (Matoušek, 2003, s. 43).

V této souvislosti dále Matoušek (2003) uvádí, že v mnoha průzkumech delikvence mládeže se prokazuje, že se tato nejvíce vyskytuje ve společenských vrstvách lidí s nejnižším vzděláním, bez kvalifikace, tam, kde je největší chudoba a problémy s nezaměstnaností. V současné době se objevují i případy kriminality mládeže z lépe situovaných rodin, což autor přisuzuje *„klesajícímu vlivu rodiny na chování dospívajících dětí ve všech společenských vrstvách“* (Matoušek, 2003, s. 41). I v těchto rodinách, které mohou navenek působit funkčně, dochází k případům chladného a nepřátelského přístupu k dítěti, které mohou negativně ovlivňovat jeho osobnostní vývoj. Tyto případy se však navenek dostávají jen obtížně a většinou až po dlouhodobém negativním působení rodičů na dítě. Problematické je i uplatňování vlivu pomáhajícího pracovníka v těchto rodinách, kdy si rodiče většinou nepřejí, aby se někdo cizí vměšoval do jejich rodinných záležitostí a mají za to, že své problémy

si nejlépe vyřeší sami. U rizik pozdějšího kriminálního chování dítěte se ukazuje, že z vlivů zevního prostředí se nejvíce projevuje „*rodinný nesoulad, střety, rozvod, fyzické napadení matky otcem, nevyvážená, lhostejná výchova dítěte, výchova zanedbávající, nedodržující základní pravidla jídla a spánku*“ (Koukolík, Drtilová, 1996, s. 115). Dále sem různí autoři zahrnují kriminální chování a alkoholismus rodičů. Koukolík (1996, s. 115)) přidává ještě protispolečenské a útočné chování v rodině, přílišnou velikost rodiny a její příslušnost do nižší sociální vrstvy.

2.4 Kazuistika mladistvého delikventa

„Sedmnáctiletý“

Milan se narodil v úplné rodině, vyrůstal s oběma rodiči a starším bratrem Jirkou, dále má ještě dva sourozence, kteří bydlí jinde. Z období prenatalního, perinatálního a postnatálního nemáme ucelenější informace, proto je zde nebudeme uvádět. Co se týká předškolního vývoje, tak v tomto období se neobjevovaly výraznější abnormality, Milan se v této době jevil jako normální dítě. Je pravda, že byl trochu impulzivnější a „živější“ než ostatní děti. Později byl však již dlouhodobě problémové dítě. Již na základní škole chodil za školu, byl laxní ke školním povinnostem. V 8. třídě musel být vřazen do zvláštní školy, protože nestačil spolužákům. Absence sice trvaly i na zvláštní škole, avšak podařilo se mu absolvovat všech osm ročníků. Po skončení školy nastoupil do dopravního učiliště na dvouletý stavební obor. Byl ve třídě společně s bratrem a společně se také podporovali v záškoláctví a nekázni. V prvním ročníku mu zemřela matka po dlouhodobé nemoci. Po smrti matky otec výchovu svých tří synů příliš nezvládal, ve větší míře požíval alkoholické nápoje. Od této doby se Milan doma příliš nezdržoval, problémy z minulosti se ještě více prohloubily, opakovaně byl pohřešován (hlášen na Policii ČR), přespával u kamarádů, vykrádal sklepní kóje. Využíval také otcovy nepřítomnosti ke krádežím peněz a cenností z vlastní domácnosti. Okradl i vlastního kamaráda, o zisk se dělil s bratrem. Na konci prvního ročníku měl nedostatečné známky, k opravným zkouškám se nedostavil. Nakonec přestal do učení

docházet úplně a učební poměr byl na podzim stejného roku zrušen. Byl evidován na úřadu práce, avšak práci údajně nenašel a živil se příležitostně brigádami, „kšeftováním“ nebo krádežemi. Spolu s bratrem peníze utrácel na diskotékách, užíval alkohol a drogy (distribuce a užívání marihuany, později pervitin a heroin). Pro poruchy chování byl v minulosti (ve svých 13ti letech) hospitalizován v psychiatrické léčebně. Otec sám požádal o umístění syna do ústavu, protože Milan neustával v páchání trestné činnosti. Pro dlouhodobé problémy s chováním a rozsáhlou majetkovou trestnou činností byl v patnácti letech umístěn usnesením soudu o předběžném opatření do diagnostického ústavu pro mládež. Zde se výraznější problémy s adaptací neobjevovaly, do kolektivu se poměrně rychle začlenil. V průběhu pobytu se nedopustil závažnějšího přestupku. Byl odměněn i dovolenkou a samostatnou vycházkou. Tento volný čas většinou trávil u babičky (matky zemřelé matky), scházel se i s otcem. Otec ho jednou navštívil i v diagnostickém ústavu, avšak bez většího zájmu o synovy výsledky, korespondenčně se snažil udržovat kontakt spíše Milan. Z diagnostického ústavu byl později (16ti letech) přemístěn do Výchovného ústavu pro mládež odkud se postupně dopouštěl útěků, při kterých páchal trestnou činností, kterou si opatřoval finanční prostředky ke své obživě. Pro časté útěky byl přemístěn do jiného výchovného ústavu. Zde se po cca dvou měsících pobytu dopustil vraždy vychovatelky, která se mu snažila zabránit v útěku z tohoto výchovného zařízení, druhou vychovatelku ještě těžce zranil. Následně byl vzat soudem do vazby a byl odsouzen pro trestný čin vraždy.

2.5 Závěrem

Problematikou mladistvých a dětských delikventů se dosud zabývalo velmi mnoho autorů. Také problematikou vlivů na rozvoj kriminality mládeže se zabývalo nespočet odborníků, a to ať už vlivy vnitřními nebo vnějšími. Někteří se přiklánějí k názoru, že větší vliv mají osobnostní dispozice druhí naopak kladou důraz na větší vliv vlivů zevních, tedy rodiny, školy, vrstevnických skupin, médií, prostředí, atd. Jednotlivé vlivy

se však vzájemně prolínají a nelze proto jednoznačně vymezit, který z vlivů je důležitější nebo který měl větší podíl na delikventním chování dítěte. Jisté však je, že se navzájem ovlivňují. Můžeme konstatovat, že v této problematice je dosud mnoho otazníků, které se neustále vytvářejí a s vývojem společnosti se vyvíjí i nové názory a přístupy jak tyto otazníky vysvětlit a řešit. Zájmem každé zdravé společnosti je i zdravý a všestranně rozvinutý jedinec, který je pro tuto společnost přínosem. V této práci jsme popsali nejdůležitější vlivy, které mají vliv na utváření osobnosti. Z těchto vlivů jsme se zaměřily na rodinu jako na primární jednotku, která utváří dítě již od útlého věku. Domníváme se, že právě z tohoto důvodu, že ovlivňuje jedince hned od narození a pokládá tak základy pro vnímání sebe i okolního prostředí i do budoucna, je kvalitní prostředí rodiny nepostradatelné a pro společnost nenahraditelné, ale také nedocenené. Bylo by tedy hezké, kdyby se stát mohl mnohem více zaměřit na rodinu jako systém, který je prediktorem budoucího vývoje sociálního jedince a podporovat eufunkční procesy, které by měly být žádoucím jevem. Otázkou však je do jaké míry má stát v demokratické společnosti ovlivňovat nebo zasahovat do soukromí. Z tohoto důvodu se tak pravděpodobně budou řešit až případy, které budou určitým způsobem vybočovat ze společenských norem. Domníváme se, že není v silách státu zajistit to, aby změnilo klima a chování uvnitř rodinných celků. Je však v silách státu ovlivňovat prostředí v kontextu společenském, tak aby pozitivně působilo, ať už přímo nebo prostřednictvím masmédií, na širší společenské masy a tedy i na rodiny. Jak už jsme se zmínili výše je nepochybné, že jednotlivé vlivy se navzájem ovlivňují a stát by tak měl vytvářet pozitivní obraz společnosti, který dále ovlivňuje i další vlivy působící na jednotlivé subsystémy. Neboť vše souvisí se vším.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíl praktické části

Cílem této praktické části je zhodnocení role sociálních činitelů se zaměřením na možné vlivy rodinného faktoru v případech kriminálního chování mladistvých.

3.1.1 Stanovení předpokladů průzkumu

Při stanovení předpokladů jsme se zaměřili na stěžejní témata popsaná v teoretické části. Stanovili jsme si následující předpoklady, které budeme ověřovat pomocí analýzy dat získaných z anamnéz zpracovaných autorem bakalářské práce v letech 2003-2006:

- Lze předpokládat, že více jak polovina rodičů mladistvých delikventů má pouze základní vzdělání.
- Lze předpokládat, že více jak polovina mladistvých delikventů nepokračovalo po ukončení povinné školní docházky v dalším studiu.
- Lze předpokládat, že největší zastoupení kriminálních faktorů v rodinách mladistvých delikventů je u mužů.

3.2 Použité metody práce

Hlavní metodou k získávání údajů byla použita analýza sociálních anamnéz zpracovaných autorem bakalářské práce v letech 2003-2006 na vzorku 54 vazebně stíhaných mladistvých pachatelů trestné činnosti. Anamnézy byly vytvořeny na základě standardizovaného rozhovoru vlastní konstrukce. Velikost námi zkoumaného vzorku není dostatečná, avšak uvádíme zde data pouze mladistvých, kteří byli skutečně umístěni ve Vazební věznici Liberec v letech 2003-2006, a s kterými byly zpracovány sociální anamnézy.

3.3 Popis zkoumaného vzorku

Analýza zkoumaného vzorku byla provedena ve Vazební věznici Liberec. Jednalo se o **náhodný vzorek**, který tvořili **mladistvý obvinění umístění v průběhu let 2003-2006 ve Vazební věznici Liberec**.

- V období od 1.1. 2003 do 31.12. 2003 bylo ve Vazební věznici Liberec umístěno celkem 12 obviněných mladistvých obviněných. Z tohoto počtu byly 2 mladistvé ženy.
- V období od 1. 1. 2004 do 31. 12. 2004 bylo ve Vazební věznici Liberec umístěno celkem 18 mladistvých obviněných. Z tohoto počtu byly 3 mladistvé ženy.
- V období od 1. 1. 2005 do 31. 12. 2005 bylo ve Vazební věznici Liberec umístěno celkem 16 mladistvých obviněných. Z tohoto počtu byla 1 mladistvá ženy.
- V období od 1. 1. 2006 do 31. 1. 2006 bylo do Vazební věznice Liberec umístěno celkem 8 mladistvých obviněných. Z tohoto počtu byla 1 mladistvá ženy.

Námi zkoumaný vzorek obsahuje **54 mladistvých obviněných**, kteří prošli Vazební věznicí v Liberci. Z tohoto počtu je 47 mladistvých obviněných mužů 7 mladistvých obviněných žen. Vzorek byl zkoumán v časovém rozmezí **čtyř let**. Pro účely této práce se dále nebudeme zabývat rozlišením mladistvých delikventů podle pohlaví, neboť se domníváme, že pro vymezení problému vlivů rodiny je postačující charakterizování skupiny mladistvých delikventů jako celku. V průběhu sběru dat respondentů námi zkoumaného vzorku (vazebně stíhaných mladistvých delikventů) vešel v účinnost zákon č. 218/2003 Sb., který se projevil i ve velikosti tohoto vzorku svými opatřeními, která jsou zaměřena spíše preventivně a výchovně a institut vazby je zde přijímán opravdu pouze v závažných případech. My zde však uvádíme pouze data mladistvých, kteří byly v letech 2003-2006 skutečně umístěni do Vazební věznice Liberec, a s kterými byly zpracovány anamnestické údaje.

3.4 Získaná data a jejich interpretace

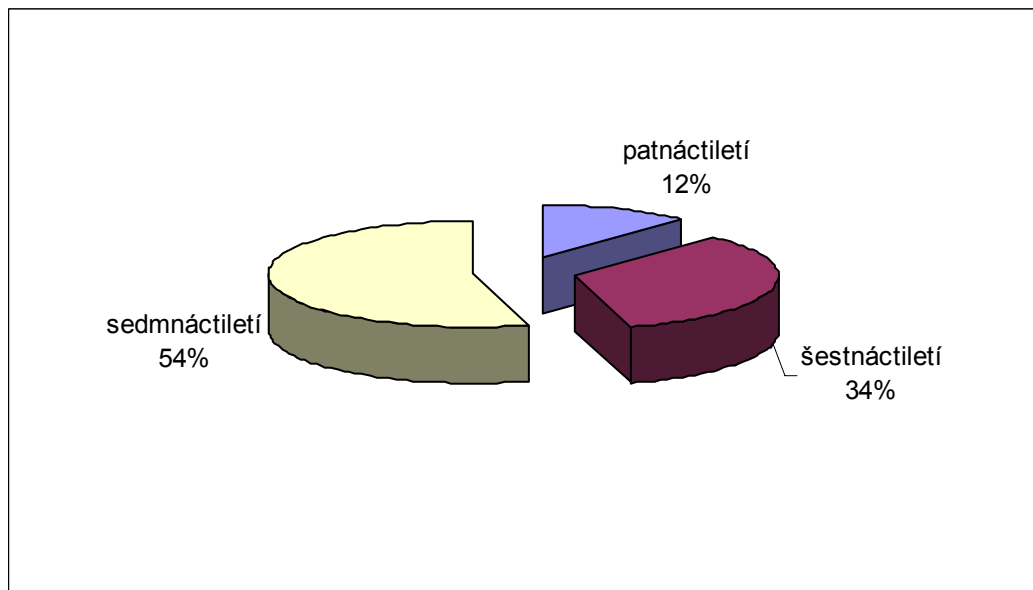
Pro průzkum byla použita data získaná ve sledovaném období pro účely anamnéz vytvořených na základě standardizovaného rozhovoru vlastní konstrukce. V průběhu zjišťování údajů všichni mladiství spolupracovali, nevyskytlo se žádné odmítnutí nebo jiné projevy nespolupráce.

3.4.1 Věkové složení mladistvých delikventů

Následující tabulka a graf ukazují věkové rozložení mladistvých umístěných v letech 2003-2006 ve Vazební věznici Liberec.

Tabulka + graf č. 1 – Věkové složení mladistvých obviněných ve Vazební věznici Liberec (rok 2003 - 2006)

Věk	15		16		17		Celkem
	Rok						
2003	2	16,67%	4	33,33%	6	50,00%	12
2004	0	0,00%	8	44,44%	10	55,56%	18
2005	3	18,75%	5	31,25%	8	50,00%	16
2006	1	12,50%	2	25,00%	5	62,50%	8
celkem	6	11,98%	19	33,51%	29	54,51%	54

Z věkové struktury mladistvých delikventů umístěných ve Vazební věznici Liberec je zřejmé, že nejpočetnější je skupina sedmnáctiletých, která tvoří z celkového počtu respondentů 54 %. Pokud budeme hledat příčiny, tak se domníváme, že u této skupiny mladistvých je větší pravděpodobnost, že toho tzv. „více stihnou“ od doby, kdy dovrší věkové hranice trestní odpovědnosti. Dále zastáváme názor, že u této věkové skupiny probíhá mnohem razantněji vyčleňování a odpoutávání se z rodinných vazeb, kdy rodiče přestávají mít podstatný vliv na chování a jednání svých dětí a ztrácejí autoritu. Problémem je i nefunkčnost rodinného prostředí zejména u jedinců, kteří se dostávají až do výkonu vazby. Velmi významný je vliv vrstevnických skupin zejména v tomto období vývoje, kdy mladistvý hledá a utváří si svoji identitu. Také změna prostředí, kdy přechází ze základní školy na jiné školní instituce nebo pouze ukončí povinnou školní docházku a dále nikde nepokračuje v procesu vzdělávání, je velmi výrazným obratem v dosavadním způsobu života a náročnou životní situací, kterou je nucen zvládat. Je tedy zřejmé, že se v tomto období vývoje mladistvého projevuje několik negativních vlivů, které pokud se znásobují ještě nezdravým rodinným prostředím, popř. patologicky orientovanou vrstevnickou skupinou, tak je nasnadě, že

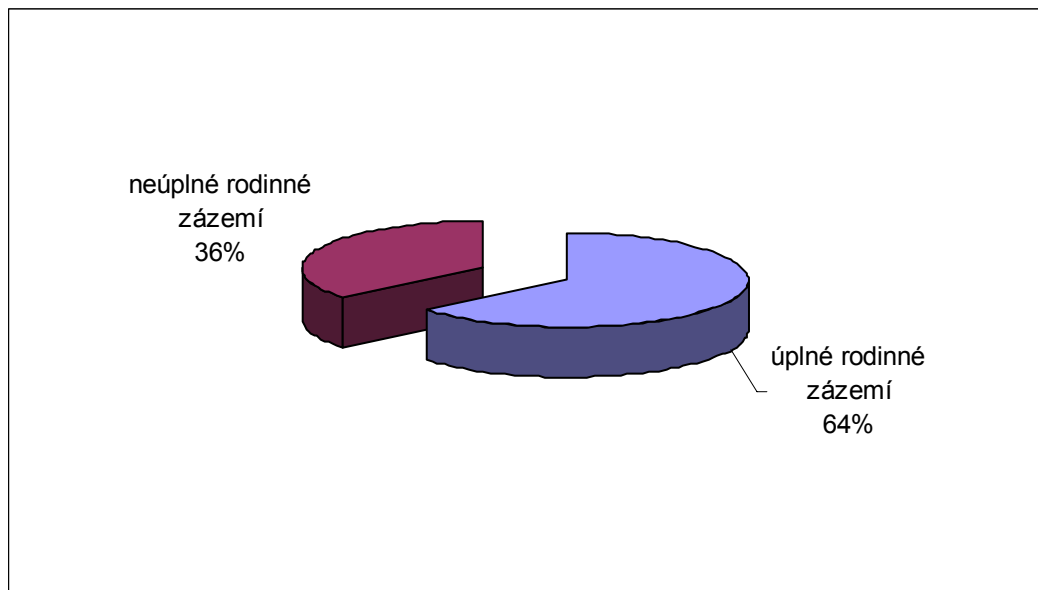
je pro tohoto jedince jen velmi obtížné přestat toto období bez problémů s tím spojených.

3.4.2 Rodinné zázemí mladistvých delikventů

Rodinné zázemí mladistvého patří z hlediska formování osobnosti mezi nejdůležitější faktory. Jsme toho názoru, že nefunkční rodinné prostředí je v přímé souvislosti s predelikventním a delikventním chováním mládeže. Domníváme se, že funkčnost rodinného zázemí by nebylo dostatečně objektivně zhodnoceno, neboť jsme data čerpali z anamnestických rozhovorů vedených pouze s mladistvými, pro které je posouzení míry funkčnosti vlastního rodinného zázemí velmi problematickou záležitostí. Z tohoto důvodu jsme pro posouzení rodinného zázemí zvolili rozlišení na úplné a neúplné. Pro mladistvého je toto rozlišení podstatně jednodušší. Do úplného rodinného zázemí jsme zahrnuli nejen rodiny s oběma vlastními rodiči, ale i rodiny s novými partnery, které spolu dlouhodobě sdílejí společnou domácnost.

Tabulka + graf č. 2 - Rodinné zázemí mladistvých delikventů

úplné rodinné zázemí	neúplné rodinné zázemí
64,24%	35,76%

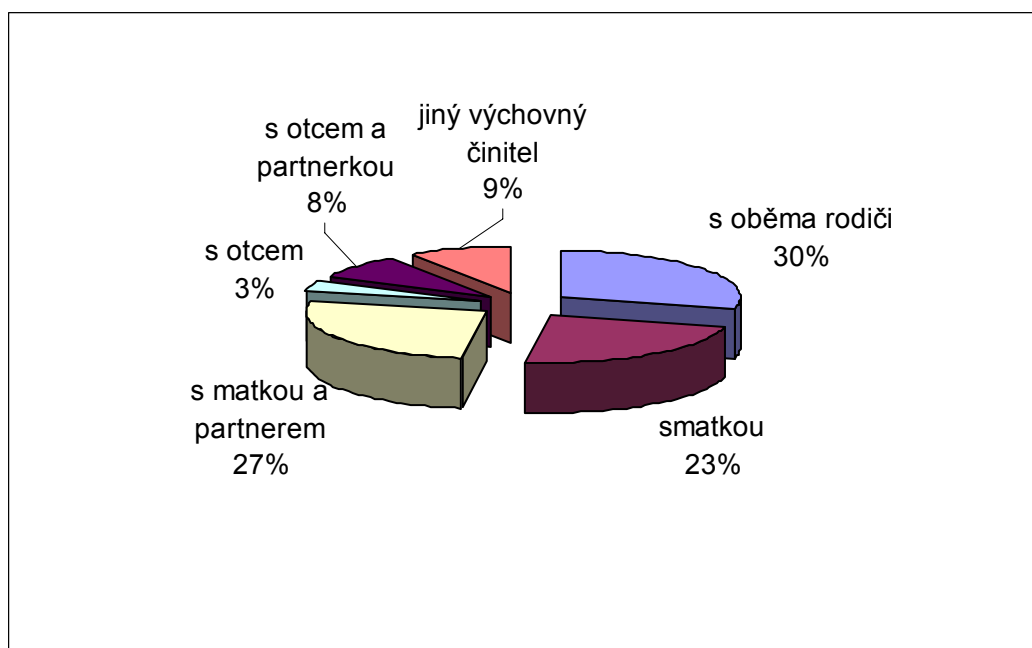
V úplném rodinném zázemí bylo převážně vychovááno a vyrůstalo více jak 64 % mladistvých. Tato hodnota je pro skupinu mladistvých delikventů poměrně vysoká a do jisté míry i překvapující. Lze z ní však usuzovat, že na patologický vývoj osobnosti nemusí mít neúplnost rodinného prostředí takový vliv jako jeho funkčnost. Přikláníme se k názoru, že většina námi zkoumaných mladistvých vyrůstala v dysfunkčním rodinném prostředí.

3.4.3 Výchovné prostředí mladistvých delikventů

Pro úplnost jsme se zabývali ještě podrobněji rozčleněním výchovného prostředí:

Tabulka + graf č. 3 - Výchovné prostředí mladistvých delikventů

	S oběma rodiči		S matkou		S matkou a partnerem		S otcem		S otcem a partnerkou		Jiný výchovný činitel		Suma
	čet	procento	čet	procento	čet	procento	čet	procento	čet	procento	čet	procento	
2003	4	33,33%	4	33,33%	2	16,67%	1	8,33%	1	8,33%	0	0,00%	12
2004	6	33,33%	5	27,78%	5	27,78%	1	5,56%	0	0,00%	1	5,56%	18
2005	4	25,00%	3	18,75%	6	37,50%	0	0,00%	2	12,50%	1	6,25%	16
2006	2	25,00%	1	12,50%	2	25,00%	0	0,00%	1	12,50%	2	25,00%	8
průměr		29,17%		23,09%		26,74%		3,47%		8,33%		9,20%	
celkem	16		13		15		2		4		4		54

Ukazatelé výchovného prostředí ukazují, že pouze 30 % mladistvých vyrůstá v úplném rodinném prostředí s oběma rodiči. Jak už jsme však uvedli výše nemusí být tato hodnota brána jako pozitivní činitel, neboť i úplné rodinné prostředí může vykazovat znaky dysfunkčnosti a může se jednat o patologické prostředí, které ovlivňuje mladistvého nežádoucím směrem. Zajímavá je také velmi nízká hodnota, kdy mladiství

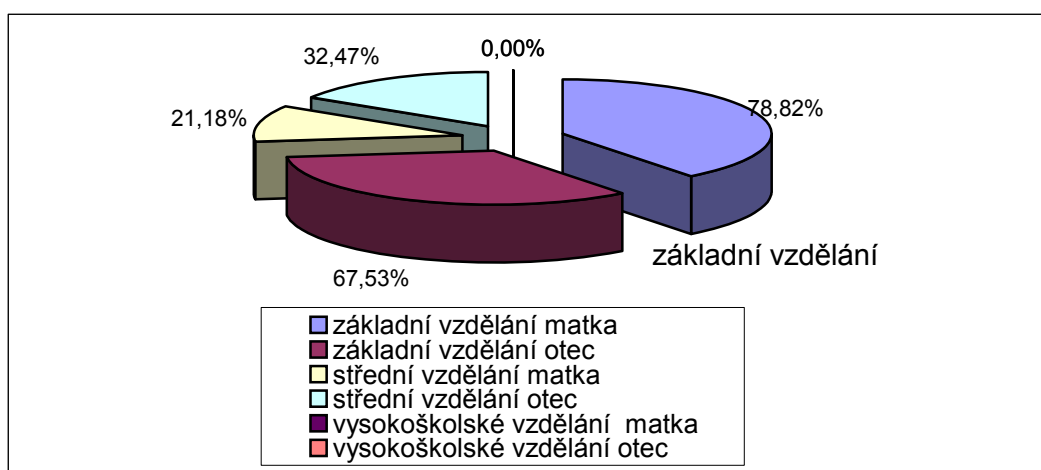
vyrůstali ve výchovném prostředí pouze s otcem (3 %), což může být dáno i tradicí, kdy výchově dětí se věnuje spíše matka.

3.4.4 Dosažená úroveň vzdělání rodičů

Podle provedeného šetření námi zkoumaného vzorku mladistvých je patrné, že dosažená úroveň vzdělání jejich rodičů je ve většině případů na nízké úrovni. **Více jak ¾ matek (79 %) má základní vzdělání, u otců je situace podobná – 68 % otců má pouze základní vzdělání. Potvrdil se nám tak předpoklad, že více jak polovina rodičů respondentů má pouze základní vzdělání.** Střední vzdělání má pouze malá část rodičů respondentů (matky 21 %, otcové 32 %). Vysokoškolské vzdělání jsme nezaznamenaly ani v jednom případě. Jsme toho názoru, že nízká vzdělanostní úroveň může přinášet i ostatní problémy s tím spojené, například problémy s uplatněním na trhu práce, parazitní způsob života na úkor společnosti – dlouhodobé pobírání sociálních dávek, zneužívání sociálního systému státu. Zastáváme názor, že rodiče jsou v tomto ohledu vždy vzorem svým dětem a pokud sami nemají vzdělání ani práci, jen obtížně budou svým ratolestem vysvětlovat jak důležité a prospěšné je nabytí určitého stupně vzdělání pro jejich další život, neboť děti u svých rodičů vidí, že to jde i bez vzdělání a někdy i bez práce. Tímto se stávají potencionálními zneužiteli dosavadního sociálního systému státu i děti rodičů, kteří takto žijí. Stát tak nepřimo svou bohatou strukturou sociálních může nepřimo přispívat k rozvoji parazitního způsobu života těchto jedinců.

Tabulka + graf č. 4 - Dosažená úroveň vzdělání rodičů

	základní vzdělání				střední vzdělání				vysokoškolské vzdělání			
	matka		otec		matka		otec		matka		otec	
2003	12	100,00%	10	83,33%	0	0,00%	2	16,67%	0	0,00%	0	0,00%
2004	14	77,78%	10	55,56%	4	22,22%	8	44,44%	0	0,00%	0	0,00%
2005	10	62,50%	11	68,75%	6	37,50%	5	31,25%	0	0,00%	0	0,00%
2006	6	75,00%	5	62,50%	2	25,00%	3	37,50%	0	0,00%	0	0,00%
celkem	42	78,82%	36	67,53%	12	21,18%	18	32,47%	0	0,00%	0	0,00%

3.4.5 Pracovní zařazení rodičů

S výše uvedenou problematikou vzdělání rodičů úzce souvisí i problematika pracovního zařazení rodičů, kdy se s úrovní vzdělání rozšiřují i nabídky pracovních příležitostí pro určité skupiny lidí, kteří o práci mají zájem. Nebudeme spekulovat o tom, zda rodiče námi vybraných respondentů mají nebo nemají zájem o práci a zda je v daném místě nabídka pracovních příležitostí na přiměřené úrovni. Pro potřeby práce zde chceme nastínit problematiku souvislosti vzdělanostní úrovně

s možnostmi uplatnění na pracovním trhu. Následující tabulky a grafy ukazují pracovní zařazení matek a otců mladistvých delikventů.

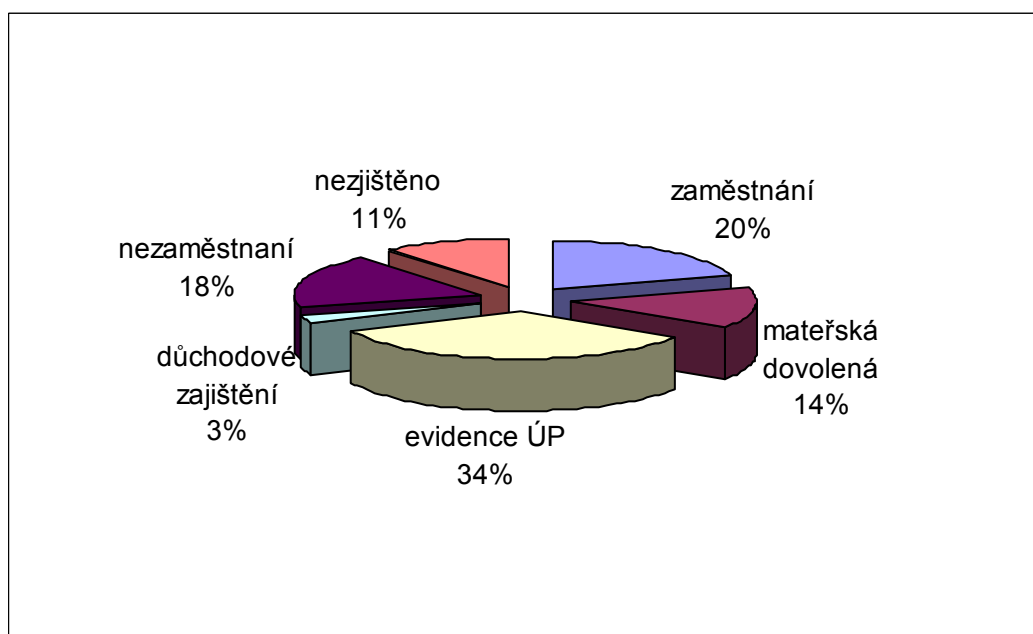
3.4.5.1 Pracovní zařazení matek

Z údajů o pracovním zařazení matek vyplývá, že téměř tři čtvrtiny matek nikde nepracuje.

Tabulka + graf č. 5 - Pracovní zařazení matek mladistvých delikventů

	Zaměstnaní		Mateřská dovolená		Evidence ÚP		Důchodové zajištění		Nezaměstnaní		Nezjištěno		suma
	absolutně	procento	absolutně	procento	absolutně	procento	absolutně	procento	absolutně	procento	absolutně	procento	
2003	4	33,33%	1	8,33%	4	33,33%	0	0,00%	2	16,67%	1	8,33%	12
2004	4	22,22%	2	11,11%	6	33,33%	1	5,56%	3	16,67%	2	11,11%	18
2005	2	12,50%	2	12,50%	5	31,25%	1	6,25%	4	25,00%	2	12,50%	16
2006	1	12,50%	2	25,00%	3	37,50%	0	0,00%	1	12,50%	1	12,50%	8
průměr		20,14%		14,24%		33,85%		2,95%		17,71%		11,11%	
celkem	11		7		18		2		10		6		54

Jsou zde zahrnuty matky v evidenci úřadu práce 34 %, nezaměstnané 18 %, kam jsme zahrnuli i matky nezaměstnané, které nejsou v evidenci

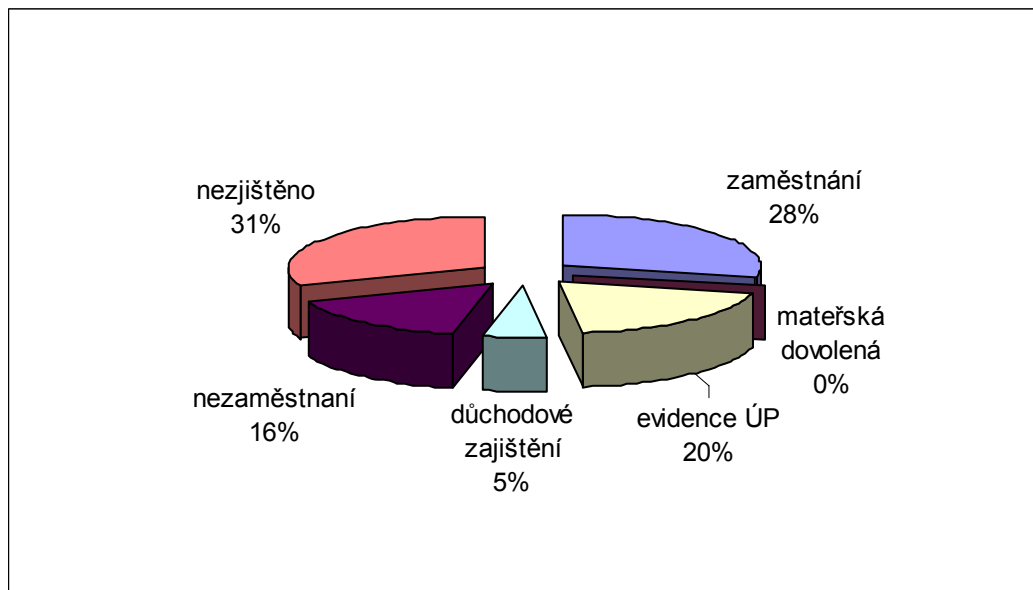
úřadů práce a matky v domácnosti bez jakékoliv evidence úřadů. Pouze 20 % matek z celkového počtu mělo nějaké zaměstnání. I zde se přikláníme k názoru, že nízká úroveň vzdělání je v přímé souvislosti s pracovním uplatněním. U 11 % matek nebyly údaje zjištěny, což můžeme přisuzovat dysfunkčnosti rodinného prostředí a nezájmu respondentů o dění v rodině.

3.4.5.2 Pracovní zařazení otců

Získané údaje u otců vypovídají pouze částečnou hodnotu pracovního zařazení, neboť u 31 % otců nebyly zjištěny údaje. Při zdůvodňování respondenti většinou uváděli, že buď své otce vůbec nepoznali nebo otec od rodiny odešel a mladistvý se s ním nestýká a nebo se nezajímal o to, co dělá.

Tabulka + graf č. 6 - Pracovní zařazení otců

	Zaměstnání		Mateřská dovolená		Evidence ÚP		Důchodové zajištění		Nezaměstnaní		Nezjištěno		suma
	počet	procento	počet	procento	počet	procento	počet	procento	počet	procento	počet	procento	
2003	5	41,67%	0	0,00%	3	25,00%	1	8,33%	2	16,67%	1	8,33%	12
2004	4	22,22%	0	0,00%	4	22,22%	0	0,00%	3	16,67%	7	38,89%	18
2005	4	25,00%	0	0,00%	3	18,75%	0	0,00%	3	18,75%	6	37,50%	16
2006	2	25,00%	0	0,00%	1	12,50%	1	12,50%	1	12,50%	3	37,50%	8
průměr		28,47%		0,00%		19,62%		5,21%		16,15%		30,56%	
celkem	15		0		11		2		9		17		54

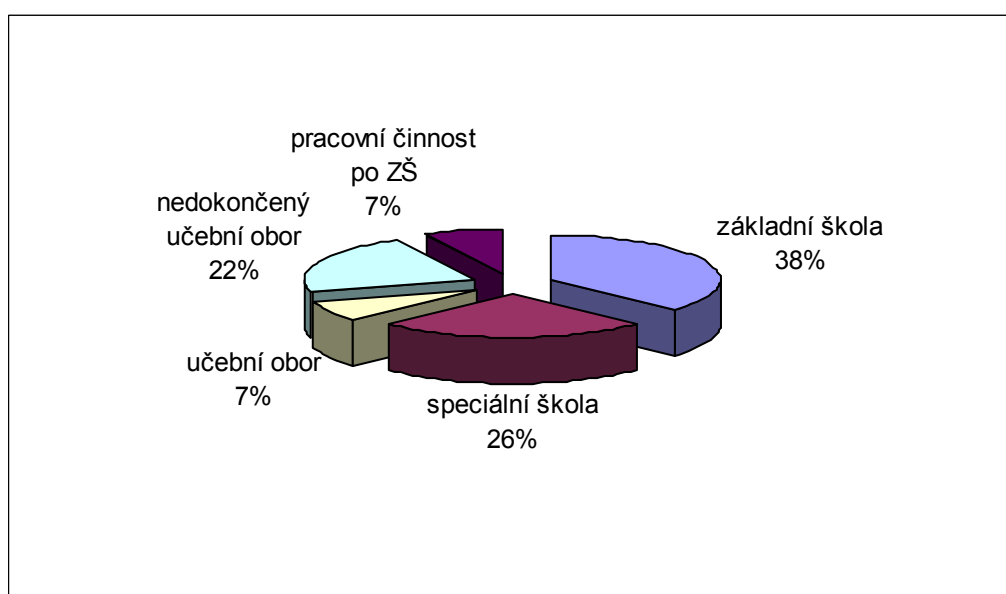
Ze zjištěných údajů vyplývá, že pouze necelá třetina otců (28 %) pracuje. Ostatní jsou buď bez práce (20 % v evidenci úřadů práce a 16 % nezaměstnaných, kteří nejsou ani v evidenci úřadů práce). Je zřejmé, že úroveň zaměstnaných otců je, i přes vyšší počet nezjištěných údajů, větší než je tomu u matek. Domníváme se, že je tomu proto, že u otců je to dáno již tradicí, kdy muž je brán jako živitel rodiny. Dále je mnohem větší pracovní nabídka práce na trhu pro muže (především sezónních prací ve stavebnictví a práce v průmyslových odvětvích). Matky jsou také více fixovány na děti a rodinu a zůstávají déle doma, někdy i po mateřské dovolené. Dlouhodobým problémem také zůstává horší pracovní uplatnění matek po ukončení mateřské dovolené.

3.4.6 Vzdělanostní úroveň mladistvých delikventů

Jsme toho názoru, že s výše uvedenými průzkumy vzdělanostní úrovně rodičů a jejich pracovního zařazení úzce souvisí i vzdělanostní úroveň mladistvých delikventů. Jak už jsme popsali výše, jsou rodiče vzorem pro své děti a jejich postoj ke vzdělání determinuje představu budoucího profesního uplatnění mladistvého.

Tabulka + graf. č. 7 - Vzdělanostní úroveň mladistvých delikventů

Základní škola	20	37,04%
Speciální škola	14	25,93%
Učební obor - učí se	4	7,41%
Nedokončený učební obor	12	22,22%
Pracovní činnost po ZŠ	4	7,41%
celkem	54	100,00%

Výše uvedené hodnoty v grafu vzdělanostní úrovně mladistvých jasně ukazují, že pouze 7 % jich před vzetím do vazby studovalo v nějakém učebním oboru. Většina, tedy 64 % mladistvých po ukončení povinné školní docházky (někteří ani tuto nedokončili) nenastoupilo do žádné jiné školy a většinou svůj volný čas trávili bezcílně. Z těch, kteří nastoupili do učebního oboru jich plných 22 % z různých důvodů nedokončilo. 7 % mladistvých po škole nastoupilo do nějaké práce, jednalo se většinou o příležitostné brigádnické práce. **Potvrdil se nám tak předpoklad, že více jak polovina mladistvých delikventů nepokračovalo po ukončení povinné školní docházky ve studiu.** Z praxe můžeme potvrdit, že se jedná o dlouhodobý problém. Se

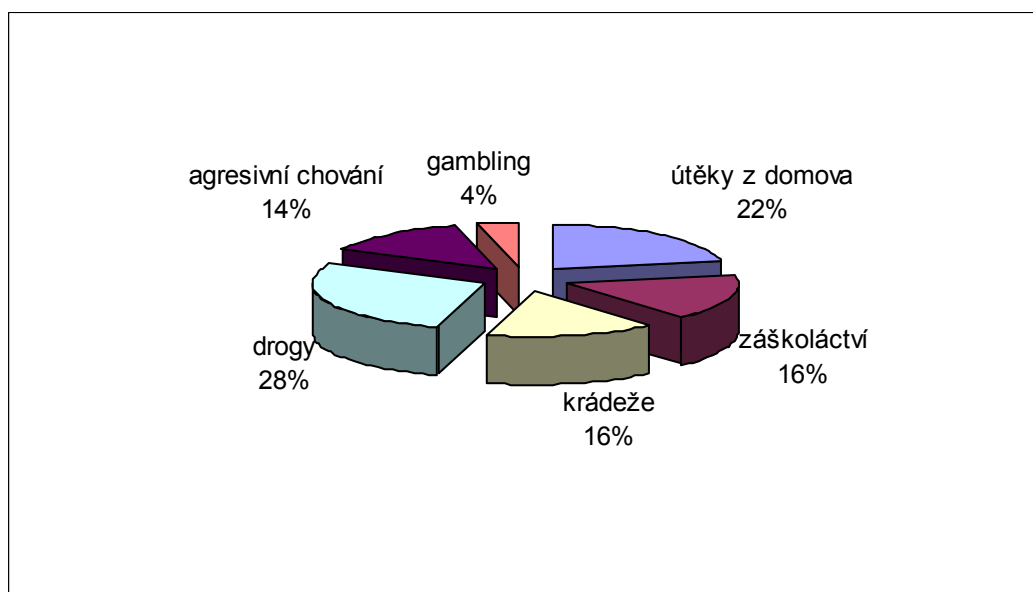
středoškolským vzděláním se mladiství ve vazbě objevují jen výjimečně, což potvrzuje možnou souvislost vzdělanostní úrovně s problematikou kriminality.

3.4.7 Projevy predelikventního chování

Vazební stíhání mladistvého není výsledkem ojedinělého skutku. Většinou se jedná o periodické páchaní trestné činnosti, pro kterou jsou vzati do vazby. Z praxe však víme, že ve většině případů předcházely těmto trestním skutkům i různorodé projevy predelikventního chování neboli poruchy chování. Z průzkumu je patrné, že někteří jedinci vykazovali i vícero projevů predelikventního chování najednou.

Tabulka + graf č. 8 - Projevy predelikventního chování

	Útěky z domova		Záškoláctví		Krádeže		Drogy		Agresivní chování		Gambling		Suma
	absolutní počet	procento	absolutní počet	procento	absolutní počet	procento	absolutní počet	procento	absolutní počet	procento	absolutní počet	procento	
2003	6	16,22%	7	18,92%	5	13,51%	12	32,43%	4	10,81%	3	8,11%	37
2004	13	30,23%	3	6,98%	5	11,63%	14	32,56%	6	13,95%	2	4,65%	43
2005	7	18,42%	8	21,05%	6	15,79%	11	28,95%	5	13,16%	1	2,63%	38
2006	4	23,53%	3	17,65%	4	23,53%	3	17,65%	3	17,65%	0	0,00%	17
průměr		22,10%		16,15%		16,12%		27,90%		13,89%		3,85%	
celkem	30		21		20		40		18		6		135

Hodnoty z provedeného průzkumu ukazují, že nejčtenější zastoupení ze všech uvedených hodnot jednotlivých projevů predelikventního chování mají drogy (28 %). Většina mladistvých přiznala, že má zkušenosti buď s experimentem nebo i s dlouhodobějším užíváním nějaké drogy. Dalšími četnými hodnotami v predelikvenci byly zjištěny útěky z domova (22 %), krádeže (16 %), záškoláctví (16 %) a agresivní chování (14 %).

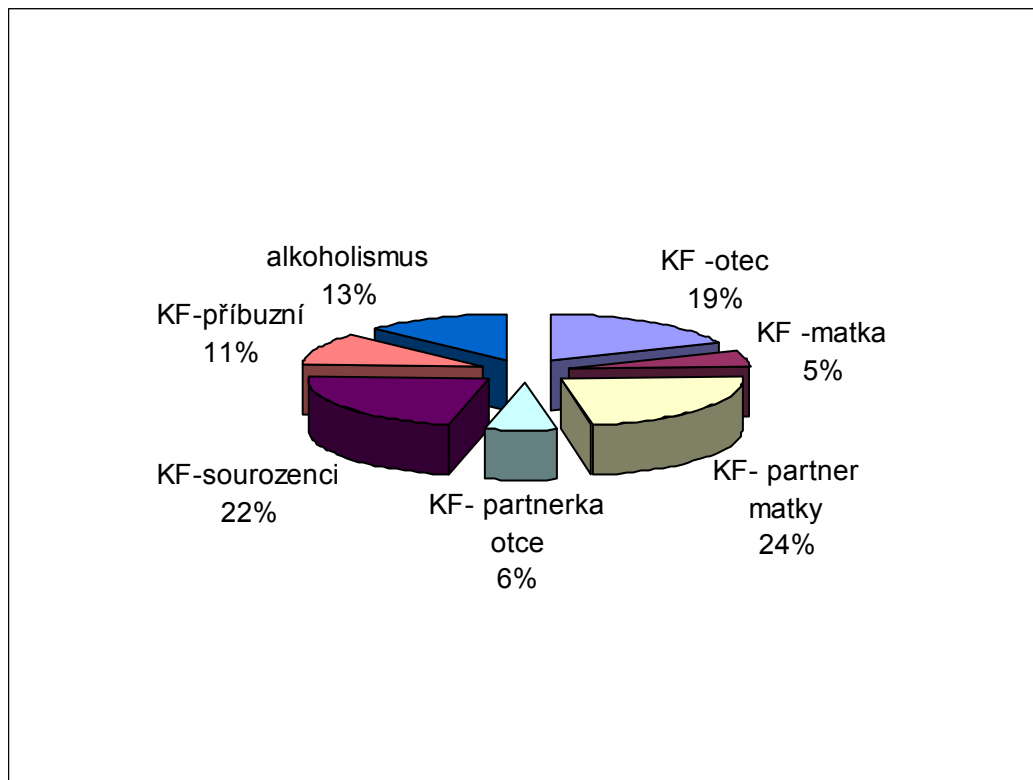
Přikláníme se k názoru, že projevy predelikventního chování jsou určitým ukazatelem budoucího chování delikventního.

3.4.8 Kriminální faktory v rodině mladistvých delikventů

Jsme toho názoru, že kriminální faktory v rodinách mladistvých delikventů úzce souvisí s výskytem predelikvence u mládeže a později i s delikventním chováním mladistvých. Jak už jsme uvedli v teoretické části na osobnost delikventa má vliv závadové prostředí a **kriminální nákaza od svých nejbližších**, ať už jsou to příbuzní nebo nejbližší přátelé, kteří vykazují kriminální jednání a jsou tak prvotním vzorem pro své děti, kteří tyto negativní vzorce chování postupně přijímají za své a považují je za naprosto normální a přirozenou součást svého života.

Tabulka + graf č. 9 - Kriminální faktory v rodině mladistvých delikventů

	KF - otec		KF - matka		KF partner matky		KF partnerka otce		KF sourozenci		KF příbuzní		KF alkoholismus	
	absolutně	relativně	absolutně	relativně	absolutně	relativně	absolutně	relativně	absolutně	relativně	absolutně	relativně	absolutně	relativně
2003	2	22,22%	1	11,11%	2	22,22%	0	0,00%	1	11,11%	2	22,22%	1	11,11%
2004	4	28,57%	0	0,00%	3	21,43%	0	0,00%	5	35,71%	2	14,29%	0	0,00%
2005	3	25,00%	1	8,33%	3	25,00%	0	0,00%	2	16,67%	1	8,33%	2	16,67%
2006	0	0,00%	0	0,00%	1	25,00%	1	25,00%	1	25,00%	0	0,00%	1	25,00%
průměr		18,95%		4,86%		23,41%		6,25%		22,12%		11,21%		13,19%
celkem	9		2		9		1		9		5		4	

Zjištěné hodnoty ukazují, že kriminální faktory nejvíce vykazují noví partneři matek (24 %) a sourozenci mladistvých delikventů (22 %). U sourozenců jsme nerozlišovali zda se jedná o vlastní nebo nevlastní, neboť nám to nepřípadalo podstatné k dokreslení výskytu kriminálních faktorů v rodině. Nejnižší výskyt kriminálních faktorů byl zjištěn u matek (5%). Tento fakt je dán nejen historickým a kulturním pojetí ženy, ale i tím, že matky více dbají na výchovné působení u svých dětí a většinou se jim snaží dát to nejlepší co umí. Obecně vzato je muž živitelem rodiny a matka tak není nucena získávat prostředky k obživě, tuto funkci na sebe přebírá ve většině případů muž. V delikventních rodinách se však prostředky k obživě získávají i delikventním způsobem. Muži v tomto šetření vykazují mnohem vyšší hodnoty než ženy, čímž se nám **potvrdil předpoklad, že nejvyšší zastoupení kriminálních faktorů v rodinách mladistvých delikventů vykazují muži.**

4 Závěr

Závěrem konstatujeme, že stanoveného cíle a účelu bylo dosaženo. Tímto cílem bylo zhodnocení role sociálních činitelů se zaměřením na vliv rodinného faktoru v případech kriminálního chování mladistvých. V teoretické části jsme se snažili postihnout problematiku sociálních aspektů se zaměřením na roli rodinného prostředí, přičemž rodinu považujeme za základní socializační činitel, od kterého lze odvozovat další aspekty vlivů. Dále jsme se věnovali problematice kriminality mladistvých a zvláštností v utváření osobnosti mladistvého delikventa. V praktické části jsme se snažili vystihnout nejdůležitější hlediska s ohledem na námi zvolenou problematiku.

Vypovídací hodnota provedeného průzkumu je dle našeho názoru poměrně kvalitní, i když jsme si samozřejmě vědomi skutečnosti, že data se získávaly pouze z údajů uvedených mladistvými a zde nejsme schopni kvalifikovaně odhadnout do jaké míry jsou některá data opravdu věrohodná, záměrně zkreslená nebo zda se jedná o fantazii mladistvého. Nicméně se domníváme, že většina zde uvedených údajů je pravdivých, čemuž jsme se snažili pomoci i systémem záměrně kladených otázek ve standardizovaných rozhovorech vlastní konstrukce.

Výsledky průzkumu ukazují, že nejvíce mladistvých umístěných ve Vazební věznic Liberec je ve věku 17 let. Téměř ve všech případech se ukázaly prvky predelikventního jednání v minulosti, přičemž se projevila zkušenost s drogami téměř u každého jedince. Jejich vzdělanostní úroveň je na nízké úrovni. Většina z nich ukončila svá studia povinnou školní docházkou, někteří nedokončili ani tuto. V dalším studiu pokračovala jen velmi malá část mladistvých a s ohledem na vazební stíhání i tato malá část své studium pravděpodobně nedokončí.

Více jak polovina námi zkoumaných mladistvých má úplné rodinné zázemí a téměř třetina vyrůstá s oběma vlastními rodiči. Vzdělanostní úroveň dosažená rodiči je ve většině případů na nízké úrovni, převažují rodiče se základním vzděláním. Rodiče vykazovali v oblasti pracovního zařazení nejvyšší hodnoty u evidence úřadů práce a nezaměstnanosti.

Poměrně častým problémem se ukázal výskyt kriminálních faktorů v rodinách mladistvých delikventů. Výskyt těchto faktorů převážil zejména u mužů. Vliv kriminální nákazy byl v tomto ohledu zmíněn jak v teoretické, tak i v praktické části.

S ohledem na danou problematiku se domníváme, že zjištěné výsledky práce je možné využívat zejména v oblasti sociální práce, zejména tam kde se pracuje s celými rodinami, ale i v pedagogických a psychologických disciplínách se zaměřením na výchovnou a terapeutickou práci (rodinné terapie delikventní mládeže). Možné využití vidíme i v preventivní práci s delikventní mládeží a v zařízeních etopedického typu, tak i v penitenciárních zařízeních zaměřených na práci s mladistvými delikventy.

5 Navrhovaná opatření

Z provedeného průzkumu i ze zkušeností z praxe můžeme konstatovat, že propojenost jednotlivých sociálních vlivů je nesporná a jen velmi těžko bychom mohli říci, který vliv měl na rozvoj delikventního chování mladistvého větší účinek. Zastáváme však názor, že rodina jako primární socializační prvek, má i primární a rozhodný vliv na formování osobnosti, který dále směřuje vývoj každého jedince.

Domníváme se, že v této oblasti neexistuje dostatečně účinná preventivní opatření zejména zaměřená na rodiny, které jsou již z předchozích zkušeností předurčeny k patologickému výchovnému působení na své potomky. Prvky patologického chování jsou ve většině případů předávány mezigeneračně a lze tudíž s předstihem vyspecifikovat potencionální problémové klienty.

V tomto ohledu navrhujeme následující opatření:

- Cílenou preventivní práci s vytypovanými problematickými rodinami, které již v minulosti opakovaně selhávaly.
- Vzdělávání potřebných skupin jedinců se zaměřením na definování vlivů utváření osobnosti člověka.

- Rozšíření sociálně-preventivních služeb pro rodiny s dětmi se zaměřením na soustavnou a intenzivní práci s rodinou již od útlého věku dítěte.

Jsme si vědomi úskalí se zaváděním nových opatření v situaci, kdy současná vláda připravuje balíček reforem financí a úsporných opatření a lze tedy předpokládat, že budou následovat i škrty v rozpočtech jednotlivých resortů, potažmo pak i jednotlivých projektů. Nicméně se domníváme, že opatření učiněná ve prospěch rodiny se mohou vládě nejenom vyplatit, ale dost možná do budoucna i několikanásobně vrátit.

6 Seznam použitých zdrojů

1. BECK, Ulrich. *Riziková společnost. Na cestě k jiné moderně*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2004. 431 s.
ISBN 80-86429-32-6
2. ČÁP J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. 1. vyd. Praha: ISV 1996. 302 s.
ISBN 80-85866-15-3
3. ČEPELÁK, Jiří. *Kriminogenní význam selhání socializačního procesu*. In: Zpravodaj SNV ČR, Praha, 1979, č. 8.
4. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Dva pohledy na delikvenci dětí a mladistvých*. Kriminallistika, 2003, roč. 36, č. 4, s. 48-59.
ISSN 1210-9150
5. ELLIOTT Julian, PLACE, Maurice. *Dítě v nesnázích. Prevence, příčiny, terapie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. 208 s.
ISBN 80-247-0182-0
6. HARTL, Pavel a HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 1 vyd. (opravený dotisk). Praha: Portál, 2004. 774 s.
ISBN 80-7178-303-X
7. HRONCOVÁ, Jolana, EMMEROVÁ, Ingrid. *Sociálna pedagogika*. 1. vyd. Banská Bystrica: Univerzita Mateje Bela, Pedagogická fakulta, 2004. 280 s.
ISBN80-8083-028-2

8. HUDEMA, Marek. *Zločinů ubývá a ekonomové vědí proč*. Hospodářské noviny. Praha: Economia, 2006, roč. 50. Publikováno In.: www.hn.ihned.cz dne 21.2.2006
9. KOUKOLÍK F., DRTILOVÁ J. *Vzpouřa deprivantů. O špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci*. Praha: Makropulos, 1996. 303 s.
ISBN 80-901776-8-9
10. KRAUS, Blahoslav, POLÁČKOVÁ, Věra. *Člověk-prostředí-výchova. K otázkám sociální pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Paido, 2001. 199 s.
ISBN 80-7315-004-2
11. KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. 1 vyd. Praha: Portál, 2005. 152. s.
ISBN 80-7178-945-3
12. MAREŠOVÁ, Alena. *Sociálně patologické jevy a kriminalita u mladistvých v kontextu vývoje společnosti*. České vězeňství, 1996, roč. 3, číslo: 3/1996.
ISSN 1213-9297.
13. MAŘÁDEK, Vladimír. *Empirická, ryze operativní a pragmatická klasifikace pachatelů trestných činů*. Psychologie v ekonomické praxi. 2005, roč. XL, č. 3 – 4, s. 159 -162.
ISSN 0033-300X
14. MATOUŠEK, Oldřich, KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence*. 2. aktualizované vyd. Praha: Portál, 2003. 344 s.
ISBN 80-7178-771-X

15. MUCHA, Ivan. *Sociologie: základní texty*. 2. rozšířené vyd. Pelhřimov: vydavatelství 999, 2004. 302 s.
ISBN 80-86391-13-2
16. *Národní zpráva o rodině*. Praha: MPSV, 2004. 224 s.
17. NOVOSAD, Libor. *Základy teorie a metod sociální práce II. díl*. Liberec: Technická univerzita, 2004. 91s.
ISBN 80-7083-890-6
18. NOVOTNÝ, Oto, ZAPLETAL, Josef. *Kriminologie*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. 419 s.
ISBN 80-86432-08-4
19. PATOČKOVÁ, M. *Ženy vydělávají o čtvrtinu méně než muži*. Praha: Mafra. In: Dnes., sešit B Společnost, 7.10.2003
ISSN 1210-1168
20. PEŠATOVÁ, Ilona. *Vybrané kapitoly z etopedie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003, 71 s.
ISBN 80-7083750-0
21. PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2000. 296 s.
ISBN 80-7239-039-2
22. ŠMOLKA, Petr. *Změněná tvář rodin*. In: Psychologie dnes, 1999, roč. 5, č. 7.
ISSN 1212-9607

23. SOCHŮREK, Jan. *Nástin vybraných problémů forenzní psychologie, I. Díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2002. 93 s.
ISBN 80-7083-679-2
24. ŠTÍPEK Jaroslav. *Sociální příčiny poruch obtížně vychovatelné mládeže*. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. 91 s.
25. VÁGNEROVÁ, Marie. *Úvod do vývojové psychopatologie IV. Poruchy adaptace*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. 72 s.
ISBN 80-7083-766-7
26. Zákon Parlamentu České republiky č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Sbírka zákonů ČR, 2003, částka 79, s. 4030 – 4052.
27. Zákon Národního shromáždění č. 140/1961 Sb. Trestní zákon. Sbírka zákonů ČSSR, 1961, částka 64, s. 0465 – 0512.
28. <http://www.mvcr.cz/prevence/priority/mladez/systpris.htm>
(In.: www.mvcr.cz, 2004, publikováno dne 18.2.2007)
29. <http://www.mvcr.cz/statistiky/kriminalita.html>, (In.: www.mvcr.cz, publikováno dne 18. 2. 2006)